

LATVIJAS UNIVERSITĀTES
Sociālo zinātņu fakultātes
Bibliotēkzinātnes un informācijas zinātnes nodaļa

BIBLIOTEKĀRA STEREOTIPI UN TO MAIŅA MŪSDIENĀS

Bakalaura darbs

Bakalaura darba autore	_____	Inta Dubovska Studiju grām. Nr.: BibZ010035
Bakalaura darba zinātniskā vadītāja	_____	Vineta Gerkena, lektore, M. Sci. Soc.
Bakalaura darba recenzents	_____	Baiba Sporāne, profesore, Dr. Paed.

Rīga 2006

© Inta Dubovska, 2006

SATURA RĀDĪTĀJS

IEVADS	3
1. GALVENO JĒDZIENU RAKSTUROJUMS	8
1.1. Termina “bibliotekārs” skaidrojums un raksturojums	8
1.2. Cilvēciskās saskarsmes pamatjēdzieni un saturs	10
1.3. Stereotipi un stereotipizācija.....	12
1.4. Bibliotekāra tēls sabiedrībā.....	14
2. BIBLIOTEKĀRĀS PROFESIJAS VĒSTURE UN ATTĪSTĪBA	18
2.1. Ieskats bibliotekārās profesijas vēsturē	18
2.2. Bibliotekārās profesijas šodiena.....	20
2.3. Bibliotekārās profesijas attīstības tendences nākotnē.....	22
3. SABIEDRĪBĀ VALDOŠIE BIBLIOTEKĀRU STEREOTIPI	24
3.1. Austrumsibīrijas Valsts kultūras un mākslas akadēmijā veiktā pētījuma rezultāti	25
3.2. Ukrainas Nacionālajā parlamenta bibliotēkā veiktā pētījuma rezultāti.....	26
3.3. Virtuālajā vidē veiktā pētījuma rezultāti.....	28
3.4. Latvijā notikušā socioloģiskā pētījuma „Bibliotekāra un lasītāja mijiedarbība” rezultāti.....	29
4. BIBLIOTEKĀRA STEREOTIPS MŪSDIENĀS	32
4.1. LNB bibliotekāru aptaujas rezultāti.....	33
4.2. LNB lietotāju aptaujas rezultāti.....	39
4.3. Neatkarīgo ekspertu aptaujas rezultāti	44
4.4. Aptauju rezultātu salīdzinājums	48
NOBEIGUMS.....	51
IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI	53
PIELIKUMI.....	56

IEVADS

Temata aktualitāte, temata norobežojums

Bibliotekārs ir profesija, kuras pamatus veido bibliotekārais un bibliogrāfiskais darbs. Šobrīd, kad bibliotekārā darbība (tās informacionālie resursi un tehnoloģijas) nemitīgi mainās, tas nevar neatstāt iespaidu arī uz bibliotekāru kā cilvēku, kā personību.

Tradicionāli bibliotekārs vienmēr ir strādājis ar dokumentiem uz parastajiem informācijas nesējiem. Šodien viņš visbiežāk strādā ar audio un video materiāliem, disketēm, kompaktdiskiem, elektroniskajiem izdevumiem. Protams, ir jāiegūst prasme strādāt ar atbilstošajiem tehnoloģiskajiem līdzekļiem. Mūsdienu bibliotekārajiem darbiniekiem ir jāprot strādāt ar datoriem, kopētājiem, skeneriem, printeriem, faksiem, video tehniku un citu aparāturu. Bibliotēkās jau tiek pieprasītas tādas specialitātes kā datu bāzu administrators, informācijas sistēmu menedžeris, elektroniskās izdevējdarbības speciālists u.c.

Nevar nepamanīt, ka gan bibliotēkas, gan bibliotekāri ir kļuvuši atvērtāki sabiedrībai. Šī atvērtība prasa no bibliotekāriem daudz augstāku kultūras līmeni. Bibliotekāram ir jāzina profesionālās etiķetes pamati, jāseko savam imidžam, jāpārvalda runas māksla. Mūsdienu bibliotekāram ir jābūt solīti priekšā bibliotēkas lietotājiem, lai varētu orientēties plašajā informācijas klāstā, prastu atrast un atšķirt vajadzīgo informāciju.

Tieši šobrīd, informācijas tehnoloģiju laikmetā, mainās skatījums uz daudzām dzīves jomām un izpratne par daudzu profesionālo pienākumu izpildi. Arī bibliotēku darbā informācijas tehnoloģijas ir ienesušas nozīmīgas pārmaiņas (informācijas datorizēta apstrāde, elektroniskie katalogi un tamlīdzīgi), līdz ar to mainās arī paši bibliotekārās profesijas pamati. Bibliotēka vairs nav tikai grāmatu glabātuve un bibliotekārs vairs nav tikai grāmatu izsniedzējs. Arī bibliotēkas lietotāju un sabiedrības acīs bibliotekāra stereotipi mainās. Šajā darbā tiks apskatīts, kādu bibliotēkas lietotāji un sabiedrība redz un kādu vēlas redzēt mūsdienīgu bibliotekāru.

Problēmsituācija un pētījuma problēma

Mūsdienu informācijas sabiedrībā mainās bibliotēku pamatfunkcijas, tās kļūst par zināšanu izplatītāju informacionālo komunikāciju jomā. Bibliotekāriem ir jāspēj sekot izmaiņām sabiedrībā, pat jāparedz tās, ir jābūt visu zinošiem, visu varošiem. Kas viņiem traucē tādiem būt, ja tehnoloģiski tas pilnībā tiek nodrošināts? Vai tās ir tikai cilvēciskās rakstura īpašības? Šajā darbā tiek mēģināts rast atbildes uz šiem jautājumiem.

Kā jau par katru profesiju, arī par bibliotekāriem sabiedrībā ir izveidojies savs viedoklis. Kādu bibliotekāru redz bibliotēkas lietotājs, kādu bibliotekāru redz cilvēks, kas bibliotēkas neapmeklē un kādu sevi redz pats bibliotekārs? Šis temats ir ļoti plašs, tāpēc konkrētā darba uzdevums būtu noskaidrot:

- kādi ir sabiedrībā izplatītie bibliotekāra stereotipi,
- vai bibliotekārs tiem patiešām atbilst,
- kā šie stereotipi mainās atkarībā no tā, ka mūsdienu informācijas tehnoloģiju laikmetā bibliotekāri veic pilnīgi citas funkcijas, nekā vēl nesenā pagātnē.

Teorētiskā bāze

Pētījumā izmantoti oficiālie bibliotēku darbu reglamentējošie dokumenti – Latvijas Bibliotēku likums (2), Kopenhāgenas deklarācija (8), Ministru kabineta Noteikumi par bibliotēkas darbam nepieciešamo darbinieku skaitu un darbinieku amatu ieņemšanai nepieciešamo izglītību (10).

Jēdzienu skaidrošanai izmantotas vārdnīcas - Stīvensone Dž. “Bibliotēku un informācijas pārvaldība: angļu-latviešu un latviešu-angļu terminu skaidrojošā vārdnīca” (16), “Harrod’s Librarians’ Glossary and Reference Book” (21), enciklopēdija “International Encyclopedia of Information and Library Science” (22).

Izmantoti teorētiskie bibliotēkzinātņu un bibliotekāru raksti par bibliotekāra profesiju: Diānas Kokinas un Baibas Sporānes darbs “Bibliotekāra ētika” (7), Guntas Freimanis darbs “Bibliotekārā psiholoģija” (4), Audrones Glosienes darbs “Sabiedrisko attiecību ABC bibliotekāriem” (5), bibliotēkzinātnes profesionālajos periodiskajos izdevumos publicētie B.Sporānes, A.Stūrmanes, I.Kalinkas, S.Sardiko u.c. darbi. Pētījumā izmantoti bibliotekārajā presē publicētie Krievijas bibliotēkzinātnes speciālistu G.Altuhovas, J.Derevjanko, S.Jezovas, G.Olzojevas, Z.Savinas u.c. darbi.

Bakalaura darbā tiek izmantoti Ukrainā, Austrumsibīrijā u.c. veikto socioloģisko pētījumu materiāli. Izmantoti Latvijā veiktā pētījuma “Bibliotekāra un lasītāja mijiedarbība” materiāli.

Tiek ņemta vērā arī personīgā darba pieredze Latvijas Nacionālajā bibliotēkā (LNB).

Empīriskā bāze

Bakalaura darbs tiek balstīts uz LNB veiktās socioloģiskās aptaujas materiāliem. Pētījuma gaitā tika aptaujāti LNB lietotāji. Izsniegtas 50 anketas, atpakaļ saņemtas 50 anketas, visas atzītas par derīgām. Tāpat tika aptaujāti arī 50 LNB darbinieki izlases veidā no dažādām, ar lietotāju apkalpošanu saistītām nodaļām. Izsniegtas 50 anketas, atpakaļ saņemtas 50 anketas, visas atzītas par derīgām. Tika aptaujāti arī neatkarīgie eksperti - 50 nejauši izvēlēti cilvēki, kuriem nav tiešas saistības ar LNB. Izsniegtas 50 anketas, atpakaļ saņemtas 50 anketas, visas atzītas par derīgām. Anketās gūtie rezultāti ir uzskatāmi par reprezentatīviem, jo respondenti tika aptverti no dažādiem viedokļiem.

Koncepcija

Bibliotekārs daudzus gadsimtus tika uzskatīts tikai par grāmatu glabātāju un izsniedzēju. Bija izveidojies stereotips – pedantisks, akurāts, izpildīgs darbinieks, ikdienā pelēka, neinteresanta, neizteiksmīga personība. Mūsdienų apstākļos bibliotekāra pārtapšana par informācijas speciālistu ir būtiski mainījusi skatu uz bibliotekāra profesiju un šobrīd valdošais stereotips varētu būt – erudīts, atraktīvs cilvēks, kas vienmēr ir lietas kursā par pasaules notikumiem.

Izpētes pakāpe un novitāte

Bibliotekāra profesija tiek pētīta diezgan detalizēti. Latvijā bibliotekāro profesiju ir pētījusi Gunta Freimane, bibliotekāra ētiku – Daina Kokina un Baiba Sporāne, par bibliotekārās profesijas vēsturi ir rakstījusi Aiva Stūrmane. Šī temata problēmas ieskicētas LU Bibliotēkzinātnes un Informācijas zinātnes studiju virziena bakalauru un maģistru darbos: D.Raļļa “Bibliotekārs darba tirgū” (1998) (38), D.Korne “Bibliotekāra personības vērtību un sociālo lomu savstarpējā mijiedarbībā” (2002) (37), V. Bāliņa „Mūsdienų tautas bibliotēku bibliotekārs (uz Rīgas Centrālās bibliotēkas bāzes)” (2004) (36). Tomēr, tieši par bibliotekāra stereotipiem un to maiņu Latvijā teorētiski darbi nav rakstīti. Lielāka uzmanība šai tēmai ir veltīta Krievijā un Baltkrievijā, kur ir notikuši vairāki socioloģiski pētījumi par bibliotekārajiem stereotipiem. Arī Latvijā 1984.-1986.gadā tika veikts socioloģiskais pētījums “Bibliotekāra un lasītāja mijiedarbība”. Gribētos šajā darbā saprast, kādi ir bibliotekārie stereotipi, vai tie bibliotekāriem ir labvēlīgi.

Pētījuma objekts un priekšmets

Bakalaura darba pētījuma objekts ir bibliotekārs kā savas profesijas pārstāvis. Pētījuma priekšmets ir sabiedrībā izveidojušies priekšstati par bibliotekāriem un bibliotekārie stereotipi.

Pētījuma mērķi un uzdevumi

Pētījuma mērķis ir – noskaidrot, kā bibliotekāra profesijas attīstības gaitā ir mainījušies sabiedrības priekšstati par to.

Lai sasniegtu izvirzīto mērķi, izvirzīti sekojoši uzdevumi:

- atlasīt teorētisko literatūru, apkopot teorētiskos materiālus par pētījuma tematu;
- analizēt bibliotekāra profesijas attīstību;
- analizēt terminoloģiskos aspektus;
- veikt LNB lietotāju un bibliotekāru aptauju;
- veikt neatkarīgo ekspertu aptauju;
- apkopot un analizēt respondentu uzskatus un viedokli par LNB bibliotekāriem;
- salīdzināt bibliotekāru, bibliotēkas lietotāju un neatkarīgo ekspertu viedokli par bibliotekāro profesiju un tajā valdošajiem stereotipiem.

Hipotēze

Sabiedrībā izveidojušies bibliotekāra stereotipi jau sen vairs neatbilst patiesībai. Bibliotekārs ir pilnībā mainījies un šobrīd valdošais stereotips ir – erudīts, atraktīvs cilvēks, kas vienmēr ir lietas kursā par pasaules notikumiem.

Pētniecības metodes

Informācijas vākšana: teorētiskās literatūras studēšana un dokumentu analīze, terminoloģiskā analīze, anketēšana, kā arī informācijas apstrādes metodes: analīze, sintēze un salīdzināšana. Kvantitatīvie rādītāji apstrādāti ar datorprogrammu Microsoft Excel.

Praktiskie rezultāti

Pētījums sniedz ieskatu par šobrīd sabiedrībā valdošajiem bibliotekāra stereotipiem, parāda gan bibliotekāru, gan bibliotēkas lietotāju un visas sabiedrības domas par bibliotekāro profesiju. Pētījums var tikt izmantots kā bāze turpmākiem, plašākiem pētījumiem.

Pētījuma struktūra

Darba struktūru veido ievads, četras nodaļas un nobeigums. Pirmajā nodaļā tiek sniegts galveno jēdzienu raksturojums, apskatīti cilvēciskās saskarsmes pamatjēdzieni un saturs, sniegts stereotipu vispārējs raksturojums. Otrajā nodaļā aplūkota bibliotekāra profesijas vēsture un attīstības tendences. Trešajā nodaļā aplūkots bibliotekāra tēls sabiedrībā, bibliotekāram nepieciešamās rakstura īpašības, prasmes un iemaņas, kā arī apskatīti sabiedrībā valdošie bibliotekāra stereotipi. Ceturtajā nodaļā izklāstīti LNB veiktajās socioloģiskajās aptaujās iegūtie rezultāti, neatkarīgo ekspertu aptaujā iegūtie rezultāti, sniegts to novērtējums un izdarīti secinājumi par mūsdienu sabiedrībā valdošajiem bibliotekāru stereotipiem.

Deponēšana

Bakalaura darbs “Bibliotekāra stereotipi un to maiņa mūsdienās” ir deponēts Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes bibliotēkas krājumā.

1. GALVENO JĒDZIENU RAKSTUROJUMS

1.1. Termina “bibliotekārs” skaidrojums un raksturojums

Termins “bibliotekārs” dažādos informācijas avotos tiek skaidrots dažādi:

- Bibliotekārs -
persona, kuras pārziņā ir bibliotēka;
persona, kas ir apmācīta bibliotēku darbā un strādā bibliotēkā (16).
- Bibliotekārs –
cilvēks, kurš rūpējas par bibliotēku un tās procesiem; darbs iekļauj krājuma veidošanu, tā ekspluatāciju plašākā nozīmē un attiecīgās sfēras pakalpojumu izveidošanu visām lietotāju grupu interesēm. Darbības koordinācija, prioritāšu noteikšana, attīstība un citi glabāšanas uzdevumi ir darba sastāvdaļas. Tas ir darbs, kas saistīts ar kalpošanu sabiedrībai (21).
- Bibliotekārs –
Tradicionālā un joprojām populārā izpratnē - grāmatu un citu informācijas nesēju krājuma pārzinis, kurš sniedz bibliotēkas lietotājiem pieeju šim krājumam. Mūsdienu praksē - vadītājs un starpnieks, kurš dažādām lietotāju grupām joprojām vispirms sniedz pieeju krājumā esošajiem informācijas nesējiem, bet pēc tam globāla mēroga resursiem (22).
- Kvalificēts bibliotekārs –
Persona, kura strādā bibliotēkā un ir ieguvusi noteiktu akadēmisko vai profesionālo izglītību vai tālākizglītības kursu beigšanas sertifikātu bibliotēku darba jomā (10).

Visos avotos tiek uzsvērts, ka bibliotekārs ir cilvēks, kurš strādā bibliotēkā un rūpējas par kārtību tajā; tiek norādīts, kādas darbības jāveic, lai bibliotēka eksistētu. Bibliotekāru funkcijās ietilpst:

- bibliotēkas krājumu un resursu veidošana
- informācijas uzkrāšana;
- informācijas meklēšana, pasūtīšana un piegāde;
- informācijas pakalpojumu sniegšana.

Pieminētajos avotos netiek minēts, kādam bibliotekāram jābūt kā cilvēkam, kādām īpašībām viņam jāpiemīt. Ne iegūtā izglītība, kvalifikācija, ne darba pieredze nedod garantijas tam, ka attiecīgais darbinieks ir patiešām profesionāls, labs bibliotekārs. Par labu profesionāli liecina izpratne par sava darba specifiku, ieinteresētība, vēlme nepārtraukti paaugstināt savu kvalifikāciju, pašizglītoties.

Sabiedrība no bibliotekāra pieprasa, lai tas būtu:

- psihologs, kuram katrs lasītājs jāuztver kā vienreizēja personība, kuram jāizprot lasītāja vēlmes, intereses, viņa zināšanu, kultūras un izglītības līmenis, jāveido individuāla pieeja katram bibliotēkas lietotājam;
- pedagogs, kas palīdz pievērst lietotāju uzmanību krājuma vērtīgākajai daļai, neļaujot paiet garām patiesām kultūras vērtībām;
- informācijas darbinieks, informācijas brokeris, saskarsmes meistars, kas prot vadīt pasākumus, un vienlaikus var stundām ilgi monotoni rediģēt katalogus vai drukāt kataloga kartītes / ievadīt datus elektroniskajā katalogā.

Lai veiktu visas sociālajā lomā iekļautās īpašības, bibliotekārās psiholoģijas pētniece Gunta Freimane atzīst, ka bibliotekāram būtu jāattīsta šādas īpašības:

- komunikatīvās īpašības – saskarsmes prasmes, laipnība, uzmanība, emocionalitāte, dzīvesprieks, humora izjūta, jāprot cilvēkos klausīties un viņus saprast, atrast pareizo toni sarunai;
- intelektuālās īpašības – erudīcija, spēja izteikties, diskutēt, spēja analizēt, atlasīt galveno, ātri saprast lietas būtību;
- gribas īpašības – spēja mobilizēt spēkus veicamā uzdevuma izpildīšanai, prasme piespiest sevi veikt jebkuru nepieciešamo darbu, spēja pakļaut savas intereses sabiedrības interesēm;
- uzmanības īpašības – spēja, pildot uzdevumu, līdzsvaroti sadalīt uzmanību starp dažādām darbībām, spēja ātri pārslēgties no vienas darbības uz otru, prasme koncentrēties (4).

Termins “bibliotekārs” sabiedrībā pagaidām vēl asociējas ar cilvēku, kurš tikai sēž bibliotēkā un izsniedz lasītājiem grāmatas. Tas ir novecojis stereotips, kuru nav viegli lauzt un mainīt. Lai radītu par sevi citādu priekšstatu, bibliotekāriem ir ļoti daudz jā dara savas profesionālās izaugsmes labā. Bibliotekāriem ir jākļūst atvērtiem sabiedrībai un pārmaiņām.

Bibliotekāram, lai viņš tiktu uzskatīts par augsta līmeņa profesionāli, ir jābūt ļoti erudītam, komunikablam, vienmēr soli priekšā bibliotēkas lietotājiem, lai viņš pēc iespējas pilnīgāk spētu apmierināt lietotāju informacionālās vajadzības. Un, protams,

bibliotēkām ir jāpadziļina savas zināšanas saskarsmes psiholoģijas jomā, lai saprastos ar jebkuru bibliotēkas lietotāju.

1.2. Cilvēciskās saskarsmes pamatjēdzieni un saturs

Galvenā cilvēka esamības forma ir saskarsme. Bez saskarsmes nav iedomājama neviena cilvēka dzīves joma. Saskarsmes kultūra ir neatņemama cilvēces un katras tautas garīgās kultūras sastāvdaļa. Visi cilvēka darbošanās veidi notiek saskarsmes formā. “Ir tikai viena patiesa greznība: cilvēciskas attiecības starp cilvēkiem”, teicis ievērojamais franču rakstnieks Antuāns de Sent – Ekziperī (*Antoine de Saint-Exupéry*) (14). Lielākā daļa zinātnieku domā, ka cilvēkam ir iedzimta, instinktīva tieksme un spēja uz labvēlīgu saskarsmi. Psihologs Jānis Kupčs mācību līdzeklī “Saskarsmes psiholoģija: saskarsmes būtība” norāda, ka E.Fromms (*E.Fromm*) to sauc par “vajadzību pēc cilvēciskiem sakariem”, E.Berns (*E.Berne*) par “vajadzību pēc glāstiem”. Cilvēks pēc savas dabas ir sabiedriska būtne, tāpēc tam ir nepieciešami kontakti ar sev līdzīgiem. Izolēšanās ir slimīga anomālija cilvēku kopībā (9).

Vācu izcelsmes amerikāņu psihologs Ērihs Fromms (*Erich Fromm*) uzsver, ka katram cilvēkam ir vismaz piecas sociālās vajadzības un, tikai tās apmierinot, cilvēks var pilnvērtīgi dzīvot. Katram cilvēkam ir:

- piederības vajadzība, vajadzība pēc cilvēciskiem sakariem, vajadzība būt elementam kādā lielākā “Mēs”;
- vajadzība pēc pieķeršanās, simpātijām. Cilvēks grib just siltas jūtas pret kādu un vēlas, lai arī viņam kāds dāvātu savas simpātijas. Ja tā nav, var iestāties apātija un dzīves apnikums;
- vajadzība pēc pašapziņas. Cilvēkam nepieciešams apzināt sevi kā personību, vienreizēju un neatkārtojamo. Mēs esam vienlīdzīgi, bet dažādi. Cilvēks dzīvo pēc principa “Ar citiem, lūdzu, mani nejaukt!”;
- vajadzība pēc pašapliecināšanās. Psiholoģiskam komfortam cilvēkam nepieciešams just savu nozīmīgumu. Vajadzība saņemt novērtējumu kaut vai no savas ģimenes locekļiem, draugiem, kolēģiem;
- vajadzība pēc informācijas un vērtību orientācijas sistēmas. Cilvēkam ir nepieciešams sevi apzināties saistībā ar kādu noteiktu kultūru, reliģiju, tautu. Cilvēkam kaut kam jātic, kaut kas jāatzīst par svētu un aizstāvamam, kaut kas

cits jāatgrūž un jānīcina. Ja tā nav, cilvēks apjūk, pazaudē dzīves orientierus (34).

Visas šīs vajadzības cilvēks var apmierināt tikai saskarsmē ar citiem cilvēkiem. Savukārt saskarsmes kvalitāte un attiecības, kas veidojas saskarsmes procesā, būtiski ietekmē cilvēku dzīvi, pašsajūtu un darba spējas. Konflikti, deformēta saskarsme traumē cilvēku psihi, izraisa negatīvas emocijas, aizvaino. Un tomēr, cilvēks ir iekārtots tā, ka pat nelabvēlīga saskarsme viņam ir vēlamāka par pilnīgu izolētību. Emocionālo saišu trūkums draud cilvēkam ar fatālu iznākumu, uzsver E. Berns (*E. Berne*) (1).

Saskarsmi ļoti viegli ir realizēt bibliotēkā, jo bibliotēka jau pati par sevi ir vieta, uz kuru cilvēki dodas, lai iegūtu no citiem cilvēkiem (vai ar citu cilvēku palīdzību) sev nepieciešamo informāciju. Bibliotēka bez saskarsmes vienkārši nav iedomājama. Bibliotēkā cilvēks var realizēt visas sev nepieciešamās sociālās vajadzības. Protams, visizteiktāk bibliotēkā ir realizējama vajadzība pēc informācijas un vērtību orientācijas sistēmas. Nekur citur nav pieejams tik liels informācijas daudzums, lai izprastu savas tautas un citu tautu kultūru, etnosu, reliģiju, lai no visa šī informācijas daudzuma izdalītu sev tuvāko un pieņemamāko, lai izveidotu savu vērtību skalu, atrastu savu vietu šai pasaulē. Bibliotēkā cilvēks var ļoti labi realizēt šo vajadzību, gala rezultātā kļūstot par cilvēku ar savu konkrētu ticību, piederību un vērtību sistēmu. Runājot par vajadzību pēc pašapliecināšanās – šo vajadzību reālāk ir realizēt pašiem bibliotēkas darbiniekiem. Visticamāk, ka šis process notiek lielā mērā neapzināti. Galu galā bibliotekārs un bibliogrāfs bibliotēkā ir informācijas jomā viskompetentākā persona (vismaz – tā vajadzētu būt), tāpēc viņam ir vieglāk realizēt pašapliecināšanās vajadzību. Parādot savas plašās zināšanas, erudīciju, prasmi atrast pareizo informāciju ātri un kompetenti, bibliotēkas darbinieks kļūst nozīmīgs gan savās, gan lietotāja acīs. Šeit gan būtu jāargās izrādīt savu pārkumu.

Vajadzību pēc cilvēciskiem sakariem, vajadzību būt elementam kādā lielākā “Mēs”, bibliotēkā realizē kā bibliotēkas darbinieki, tā arī tās lietotāji. Arī vajadzību pēc pieķeršanās un simpātijām daži cilvēki veiksmīgi realizē bibliotēkā. Šeit var parunāties ar patīkamiem, zinošiem, erudītiem cilvēkiem, arī pašam demonstrēt savas zināšanas un erudīciju.

Lai veicinātu pozitīvu un veiksmīgu saskarsmi, ir ļoti svarīgi, lai bibliotēkas darbinieki būtu apguvuši un padziļinājuši savas zināšanas saskarsmes psiholoģijas jomā. Tikai no pašiem bibliotekāriem ir atkarīgs, kāds veidosies sabiedrības priekšstats par viņiem, kāds veidosies bibliotekāra stereotips.

1.3. Stereotipi un stereotipizācija

Termins “stereotips” ir cēlies no grieķu valodas vārdiem *stereos* – ciets un *typos* – nospiedums. „Sociālais stereotips ir apkopojoša un vienkāršota priekšstatu sistēma par cilvēku grupām, kurā katrs no indivīdiem tiek apskatīts kā konkrētas sociālas grupas pārstāvis, neņemot vērā viņa reālās personiskās īpašības” (26). Jēdzienu *sociālais stereotips* ieviesa amerikāņu psihologs V. Lipmans (*W. Lippman*) 1922.gadā.

Sociālās grupas parasti ir reāli pastāvošas un tām patiešām ir kādas apkopojošas iezīmes, piemēram: tautība, konfesionālā piederība, dzimums, profesija u.t.t. Visizplatītākie sociālie stereotipi ir par dažādu rasu, dažādu nāciju, reliģiju un profesiju pārstāvjiem. Sociālo stereotipu raksturo tas, ka tam piemīt neadekvāts daudzums vispārinātu objekta pazīmju, vai arī šo pazīmju nepilnīgs vai pārmērīgs komplekts.

Stereotipa struktūru veido trīs līmeņi:

afektīvais līmenis - ietver simpātijas vai antipātijas pret reālo vai simbolisko objektu;

kognitīvais līmenis - izpaužas afektīvā komponenta apzināšanā un ietver viedokli vai uzskatus par doto objektu;

uzvedības līmenis - rāda darbības programmu attiecībā pret doto objektu (26).

“Sociālie stereotipi ir vecāku un sabiedrības iemācītas uztveres shēmas, relatīvi stabili un parasti vienkāršoti priekšstati par sociālajiem objektiem – cilvēkiem, grupām, notikumiem. Cilvēks ķeras pie sociālajiem stereotipiem informācijas deficīta apstākļos, kad ir noguris, kad viņam ir nepieciešams apliecināt savu uzticību kādai grupai vai arī izskaidrot savas negatīvās nostādnes.

Stereotipos ir akumulēta zināma dzīves pieredze, tāpēc tie, lai arī attiecībā uz konkrēto indivīdu vai notikumu var izrādīties neprecīzi, tomēr aktīvi tiek izmantoti gan sabiedrības izziņā, gan cilvēku saskarsmē. Stereotipi kā gatavas klišejas ļauj samazināt laiku partnera izziņā, nodrošina elastīgāku reakciju uz situācijas maiņām, samazina indivīda trauksmi, jo, atestējies partneri kā kādas konkrētas grupas pārstāvi, cilvēks aktualizē savus priekšstatus par attiecīgo grupu un, kaut aptuveni, tomēr zina, kā rīkoties un uzvesties.” (11, 18.lpp.)

Sociālajos stereotipos atspoguļojas indivīda pasaules uztvere. Paaugstinoties izglītības un kultūras līmenim, manāmi samazinās cilvēku vēlme stereotipizēt citus pēc sociālajām un it īpaši etniskajām pazīmēm.

Sociālie stereotipi var būt kā pozitīvi, tā arī negatīvi. Negatīvos stereotipus pieņemts uzskatīt par aizspriedumiem. Diemžēl lielāko daļu no stereotipiem var uzskatīt par aizspriedumiem, jo tie rada negatīvu iespaidu par kādu sociālo grupu. Šie negatīvie stereotipi

pārstāv tikai afektīvo līmeni, jo tiek izlaists racionālās apziņas process un stereotips ataino “izglītību pirms saprāta” (26).

Stereotipizācijas metodi izmanto, kontaktējoties ar svešiniekiem vai paviršiem paziņām. Cilvēka uzvedības normas izskaidro ar noteiktām sociālajām dogmām, standartiem, kategorijām. Saskarsmes partneris netiek uztverts kā atsevišķs cilvēks, bet gan kā noteiktas sociālās grupas – konfesijas, politiskās partijas, profesijas, nācijas, pat dzimuma pārstāvis.

Kā jau par katru profesiju, arī par bibliotekāriem sabiedrībā ir izveidojies savs viedoklis. Vairākus ārzemēs veiktos pētījumus savā darbā „Bibliotekārā psiholoģija” ir analizējusi Gunta Freimane. Valdošais stereotips (to apliecina Lielbritānijā un ASV pagājušā gadsimta beigās veiktie pētījumi) ir apmēram šāds: bibliotekāre noteikti ir sieviete, mazliet vecmodīga, ne no skaistākajām, kas lietotāju uztver kā lielāko ienaidnieku, jo viņš izjauc krājuma kārtību, laikus neatgriež paņemtās grāmatas u.t.t.

Krievijā veiktie pētījumi rāda līdzīgu ainu. Bibliotekāre (arī noteikti sieviete) ir:

- kautrīga un cēla;
- vecmodīga, ar dīvainībām;
- neirotiķe, kas paliek vecmeita;
- “audzinātāja un propagandiste”;
- sava darba patriote, kas dzīvi bez darba nevar iedomāties;
- lielas garīgas kultūras cilvēks (4).

Minētie pētījumi rāda, ka lietotāju apziņā pastāv visai dažādi bibliotekāru stereotipi, lielākā daļa no kuriem nav īpaši glaimojoši bibliotekāriem.

Arī paši bibliotekāri ir vainojami šādu stereotipu pastāvēšanā. Bieži vien viņi vairās no savas profesijas apzīmējuma. Bibliotekāre par komplimentu atzīst, ja kāds viņai saka, ka viņa pēc bibliotekāres nemaz neizskatās.

Kā tad bibliotekāri uzņem sabiedrībā pastāvošos stereotipus? Pētījumi rāda, ka atbildes ir visdažādākās:

- pilnīgi samierinās un neko nemaina savā uzvedībā;
- uzskata, ka jāiznīdē “sliktie, nederīgie” bibliotekāri;
- noliedz pastāvošos stereotipus, uzskata, ka tiem neatbilst un, ka stereotipus rada “sliktie” lasītāji;
- noliedz savu piederību stereotipiem;
- uzskata, ka pret stereotipiem aktīvi jācīnās; jāpierāda, ka bibliotekāri tiem neatbilst (4).

Lai mainītu sabiedrības attieksmi pret bibliotekāro profesiju, sabiedrībā valdošos stereotipus, bibliotekāriem pašiem ir jāmainās. Bibliotekāriem ikdienas darbā ir jāpierāda sava erudīcija, profesionālās prasmes un iemaņas. Bibliotēkas lietotājam, jau ienākot bibliotēkas telpās, ir jāapzinās, ka viņu šeit sapratīs, viņam palīdzēs.

1.4. Bibliotekāra tēls sabiedrībā

Mūsdienās, tāpat kā daudzus gadus iepriekš, joprojām aktuāls ir fakts, ka attieksmi pret bibliotēku nosaka nevis reālie tās darbības rādītāji, bet priekšstati par bibliotēku un bibliotekāriem, kas ir izveidojušies sabiedrībā. Lielā mērā šos priekšstatus ir veidojuši paši bibliotekāri. Un, ja kāds priekšstats sabiedrībā ir izveidojies un nostiprinājies, tad to mainīt vai lauzt ir ļoti grūti.

Kādam ir jābūt bibliotekāram, lai sabiedrība uz viņu raudzītos kā uz profesionāli? Bibliotekāram ir jāpiemīt ne tikai teorētiskām zināšanām un profesionālajām prasmēm, bet arī dziļai izpratnei un ieinteresētībai galarezultātā. Bibliotekāra vērtību skalu ir sastādījusi Baiba Sporāne:

- apkalpošanas tiesības. Cilvēkam vajag labu, vajadzīgu grāmatu, un man ir labas grāmatas. Es savienoju lasītāju un grāmatu, lietotāju un informāciju. Kalpoju, palīdzu, dalos ar citiem. Mani pārņem sajūsma, ieraugot lasītāju – ir atkal iespēja dalīties ar kādu manā bagātībā!
- krāšana un pārvaldīšana. Mēs rūpējamies par to, lai arī vēl pēc 1000 gadiem mūsu sabiedrības stenogrammas (dokumenti) kalpotu lasītājiem. Zināšanu pārraide caur bibliotēku laikā un telpā. Bibliotekārs un informants ir tie, kas saglabā kultūru un zināšanas.
- filozofiskās vērtības. Piedalos gudrības, patiesības eksistencē ar savu pienesumu zinātnē: caur klasifikāciju, anotāciju kopjot vispārcilvēcisko. Datu un informācijas plūsmu vidū izvēlos to, kas izplata zināšanas.
- demokrātiskās vērtības. Bibliotēka ir daļa no kultūras, kuras vidē tā eksistē. Darbojas pēc demokrātijas principiem: cīnās par brīvību informēt arī par nepopulārām idejām, par informācijas brīvību un pieejamību.
- lasīšanas un grāmatas vērtība. Lasīšana ir vērtīgāka par TV, video. Apziņa: “Jūtos laimīgs starp grāmatām”.

- personiskās vērtības. Humānisms, kas veido vidi, kur katrs ir gaidīts un kur valda cerība, ka būs tā informācija, ko katram vajag.
- pašapziņa. Es neesmu bibliotēkas pele, es esmu bibliotēkas tīģeris (15).

Bibliotekāra darbs lietotāju apkalpošanā balstās uz tiešu un nepārtrauktu saskarsmi ar cilvēkiem, nepārtrauktu uzmanību, kas veltīta viņu interesēm, un vēlmi pēc iespējas labāk apmierināt lietotāju informacionālās vajadzības. No bibliotekāra tiek prasīta ne tikai augsta kvalifikācija, bet arī pilnīga morālās atbildības apzināšanās pret bibliotēkas lietotāju.

Darbinieka mērķis ir strādāt pēc labākajiem profesionālajiem standartiem, lai sasniegtu augstāko pakalpojumu izpildes līmeni un kopumā apmierinātu sabiedrības un katra indivīda intereses. Profesijas pamatprincipi ir godīgums un objektivitāte.

Ētika izvirza bibliotekāram noteiktus uzdevumus un mērķus:

- nodrošināt visaugstākā līmeņa pakalpojumus lietotājiem;
- ievērot intelektuālās brīvības principus un nodrošināt visiem vienlīdzīgu pieeju informācijai;
- aizsargāt pieprasījumu un ierakstu konfidencialitāti;
- izvairīties no interešu konfliktiem;
- cienīt kolēģus un uzturēt harmoniskas attiecības (7).

Saskaroties savā ikdienas darbā ar dažādām lietotāju grupām, dažādiem cilvēkiem, dažādām personībām, bibliotekāram jāprot izvēlēties katram lietotājam piemērotākais un atbilstošākais saskarsmes un uzvedības veids. Bibliotekāra darbā saskarsmē ar lietotājiem galvenais uzdevums ir mērķtiecīga informācijas apmaiņa, neizslēdzot psiholoģiskos un emocionālos saskarsmes faktoros.

Nav viegli izvēlēties katram indivīdam attiecīgu un atbilstošu attieksmes un uzvedības veidu, kas atbilst katra individuālajām prasībām. Šajā sarežģītajā attiecību procesā rodas jautājums – kādām īpašībām jāpiemīt bibliotekāram, lai veiksmīgi varētu veikt savus pienākumus, apkalpojot lietotājus?

Cilvēkam piemīt daudz īpašību. Vairākas no personiskajām īpašībām ir ļoti svarīgas bibliotekāram kā profesionālim:

- godīgums, tiešums, patiesums attiecībās un rīcībā;
- vēlme darīt cilvēkiem labu, gatavība sadarboties, lai veicinātu viņu labklājību;
- pieklājība;

- atsaucība, gatavība atsaukties uz citu vajadzībām;
- taktiskums, mēra sajūta, prasme uzvesties sabiedrībā, neaizskarot cilvēka godu;
- godīgums un nespēja veikt pretsabiedrisku rīcību;
- komunikabilitāte, spēja viegli kontaktēties ar citiem cilvēkiem (24).

Saskarsme sākas ar savstarpēju sarunas biedra izzināšanu un piemērotākā, labākā uzvedības veida izvēli. Veidojot priekšstatu par otru cilvēku, izzinot viņa personību, bibliotekārs vispirms pievērš uzmanību vecumam, dzimumam, profesijai, ārējam izskatam. Saskarsmes procesā veidojas arī citi priekšstati par cilvēku. Svarīgs ir pirmais iespaids, kas nosaka tālākās saskarsmes virzību un gaitu.

Jāatzīst, ka bibliotekāram nav problēmu saprasties ar cilvēkiem no tādas pašas vides. Taču mūsdienās arvien biežāk jābūt gatavam nodarboties ar sociāli atšķirīgiem cilvēkiem. Jāpārvar plaša starp personām ar atšķirīgu uzvedību, attieksmi, dzīves stilu. Tolerancei ir jāklūst par vienu no bibliotekāram visnepieciešamākajām īpašībām.

Kontaktējoties ar lietotāju, bibliotekāram jāņem vērā, ka saskarsmei ir atgriezeniskā saite un tā iedarbojas abpusēji. Iepazīstot un novērtējot lietotāju, jāņem vērā tas, ka lietotājs tajā pašā brīdī dara to pašu attiecībā uz bibliotekāru kā apkalpojošo personālu un uz bibliotēku kopumā. Paralēli lietotāja izziņas procesam, jāatceras, ka tiek vērtēts arī bibliotekārs, viņa reakcija, uzvedība, ārējais izskats, kas vai nu vairo uzticēšanos šim profesionālim vai arī to mazina.

Jaunas iespējas bibliotēkās paveras līdz ar moderno informācijas tehnoloģiju ienākšanu. Taču tās pašas par sevi neuzlabos situāciju bibliotēkās, ja nebūs profesionālu bibliotekāru. Bibliotekāram šodienas apstākļos ir jāzina ceļš līdz informācijas avotam, jānovērtē pakalpojuma statuss un apjoms, jāpārzina vietējie un starptautiskie informācijas tīkli un jābūt spējīgam palīdzēt bibliotēkas lietotājam, tā paātrinot informācijas ieguves procesu. Taču ir būtiski atcerēties, ka ir grūti atrast tādu cilvēku, kurš ļoti labi pārzina informācijas tehnoloģijas un tik pat labi jūtas darbā ar cilvēkiem. Vieni nosliecas vairāk tehnoloģiju pusē, bet citi – apkalpošanas sfēras pusē (7).

Lielākajā vairumā bibliotekāri vienmēr ir pratuši saprasties ar bibliotēkas lietotājiem, jo bibliotekāro profesiju galvenokārt izvēlas tieši tāpēc, ka patīk darbs ar cilvēkiem. Tomēr, bibliotēkā ir tik daudz dažādu darba procesu, ka sev vietu var atrast arī pilnīgi intraverts cilvēks.

Atkarībā no tā, kādi cilvēkiem ir priekšstati par bibliotēku un bibliotekāriem, viņiem rodas arī vispārīgi priekšstati par grāmatām un lasīšanu. Bibliotekārie stereotipi nenoliedzami pastāv. Tie ir izveidojušies jau ļoti sen un ar laiku, protams, mainās. Lai bibliotēkās, attīstoties saziņas un informācijas iegūšanas līdzekļiem, nemazinātos lietotāju skaits, bibliotekāriem būtu nopietni jādomā par savu tēlu, par bibliotekārās profesijas prestižu. Protams, lai mainītu stereotipus sev par labu, ir ļoti daudz jāstrādā ar sevi. Bibliotekāriem ir jāapgūst sociālās un cilvēciskās saskarsmes prasmes un iemaņas, nepārtraukti jāpilnveido arī savas profesionālās prasmes.

2. BIBLIOTEKĀRĀS PROFESIJAS VĒSTURE UN ATTĪSTĪBA

2.1. Ieskats bibliotekārās profesijas vēsturē

Latvijā netiek veikti nozīmīgi atklājumi bibliotēku vēstures jomā, bet arī latviešu bibliotēkzinātnieki un bibliotēku speciālisti piedalās bibliotēku vēstures apzināšanā. Nozīmīgu ieguldījumu pēdējo gadu laikā ir devusi LNB Kataloģizācijas un dokumentu apstrādes nodaļas vadītāja Aiva Stūrmane, kas koncentrētā veidā aprakstījusi bibliotēku vēsturi no pirmsākumiem līdz mūsdienām.

Bibliotēkas, iespējams ir tik pat senas kā rakstība (3000 - 3500 tūkstoši gadu pirms Kristus), jo līdz ar pirmo rakstisko dokumentu rašanos radās arī nepieciešamība tos apkopot un saglabāt. Līdz ar bibliotēku rašanos bija nepieciešams arī cilvēks – bibliotekārs – šo dokumentu pārvaldnieks, kura pienākums bija iegūt, organizēt un izsniegt šos dokumentus, lai kādā formā tie arī nebūtu. Bibliotēkas ir nogājušas garu attīstības ceļu no māla plāksnīšu krātuvēm, caur viduslaiku klosteru un skriptoriju vienkāršajam aprīkojumam līdz pirmo mācību iestāžu grāmatu krājumiem un pirmajām publiskajām bezmaksas bibliotekām un vēl tālāk, veidojoties par mūsdienīgu zinātnisko, elektronisko un virtuālo bibliotēku.

Un visos šajos pārmaiņu procesos visaktīvāk ir piedalījies bibliotekārs. Bibliotekāra profesionālie uzdevumi, ja tos skata plašākā mērogā, šajos garajos un pārmaiņām bagātajos laikos ir mainījušies maz. Galvenais bibliotekāra pienākums ir – nodrošināt bibliotēkas lietotāju ar informāciju. Tomēr laiks nestāv uz vietas un, tāpat, kā mainās bibliotēkas lietotāju vajadzības, mainās arī līdzekļi, kas nepieciešami, lai sasniegtu vēlamos rezultātus lietotāju apkalpošanā.

Pirmie bibliotekāri Šumērā, Ēģiptē, Senajā Grieķijā un Romā, pirmkārt un galvenokārt, bija rokrakstu un dokumentu glabātāji, organizētāji, restaurētāji un arī radītāji. Tā kā šīs bibliotēkas bija domātas tā laika zinātniekiem un valdošajai elitei, tad arī bibliotekārs bija ar plašām zināšanām apveltīts cilvēks, gandrīz līdzīgs dievībai. Pirmās liecības par bibliotekāra profesijas pastāvēšanu ir saglabājušās no senās Ēģiptes laikiem, kur Nīlas krastā arheologi ir atraduši divas bibliotekāru (tēva un dēla) kapenes. Šie bibliotekāri bija kalpojuši faraona Ramzesa laikā apmēram 1200 g.p.m.ē. Šīs kapenes lika domāt, ka senajā Ēģiptē bibliotekāra amats, līdzīgi daudziem citiem amatiem, bija mantojams.

Viduslaiku klosteros bibliotekārs bija tikai reliģisko tekstu glabātājs, pārrakstītājs un restaurators. Pirmais nozīmīgākais viduslaiku bibliotekārs bija Magnuss Aurēlijs Kassiodors, kas izmantoja savu personīgo bibliotēku par klostera bibliotēkas kodolu un uzrakstīja pirmo traktātu par grāmatu atlasī bibliotēkām.

Jaunu pavērsienu bibliotekārās profesijas attīstībā ienesa Johana Gūtenberga izgudrotā grāmatu iespiešanas tehnika. Bibliotekārs vairs nebija tikai grāmatu pārrakstītājs, viņam atlika vairāk laika pievērst uzmanību krājumu organizācijai un lietotāju apkalpošanai. Bibliotēkas kļuva par nozīmīgām cilvēces uzkrāto zināšanu krātuvēm un zinātnes attīstības veicinātājām. 17. un 18. gadsimti bija labvēlīgs laiks bibliotekāriem, jo grāmatas tika ne tikai lasītas, bet arī kolekcionētas, izzinātas un pētītas. No šī laika posma atzīmējami divi ievērojami bibliotekāri – Gabriels Node, franču bibliotekārs, kardināla Rišeljē bibliotēkas organizētājs, pirmās iespiestās rokasgrāmatas par bibliotēku darbu autors un Gotfrīds Leibnics, vācu zinātnieks un sabiedriskais darbinieks, bibliotēku grāmatu klasifikācijas shēmu sastādītājs.

19. gadsimtā veidojas daudzas lielas, vēl šodien nozīmīgas bibliotēkas. Veidojas pirmās publiskās bibliotēkas, kuras bija pieejamas jebkuram lietotājam, ne tikai zinātniekiem, kā tas bija pirms tam. Attīstās bibliotēku zinātnes teorija. Mainās arī pats bibliotekārs, tā uzdevumi un vērtības. Lielāka uzmanība tiek veltīta sabiedrisko pakalpojumu jomai. Par bibliotekāra galveno uzdevumu kļūst pienākums nogādāt līdz katram lietotājam labāko no tā, kas ir grāmatu pasaulē, pie tam tādā veidā, lai pilnīgāk apmierinātu visas lietotāju vajadzības. Rodas pirmās bibliotekāru skolas un pirmie profesionāli sagatavotie bibliotēku darbinieki. Rodas arī pirmās bibliotekāru biedrības un notiek pirmās starptautiskās konferences. Te būtu jāpiemin 19.gadsimta beigu ievērojamākie bibliotēku darbinieki - amerikānis Melvils Djuī, kas izstrādāja decimālo klasifikāciju, nodibināja pirmo bibliotekāro skolu ASV, izstrādāja standartizēto kataloga kartīti, bibliogrāfisko rakstu un daudz ko citu; latvietis Jānis Misiņš, kas 1885.gadā atvēra plašāko un pilnīgāko latviešu grāmatu krātuvi un ir minams arī kā latviešu zinātniskās bibliogrāfijas pamatlicējs.

Bibliotekāra pienākums 20. gadsimta sākumā ir rūpēties par kultūras vērtību un kultūras mantojuma vākšanu, sakārtošanu un saglabāšanu, kā arī tā nodošanu lietotājiem. Viņam ir jāpārzina bibliotēkas krājumi un komplektēšanas avoti, kā arī jāspēj nostādīt sevi lietotāja vietā un saprast viņa vēlmes un vajadzības.

Šajā laikā tiek uzskatīts, ka bibliotekāra pienākumu veikšanai nepieciešamās spējas un rakstura īpašības ir precizitāte, izturība un kultūras mīlestība. Tanī pašā laikā bibliotekāri par savu galveno uzdevumu sāk uzskatīt tikai krājumu glabāšanu.

Pēc Otrā pasaules kara sākās straujš zinātnes uzplaukums, dokumentālās informācijas apjoms pieaug kā vēl nekad. Sākas tas, ko tagad sauc par “informācijas sprādzienu”. Tikpat ātri pieaug arī bibliotēkas lietotāju vajadzības pēc šīs informācijas.

Lai arī bibliotekāri bieži vien pēc savas dabas ir diezgan konservatīvi, tomēr, sakarā ar sabiedrības izmaiņām, viņi bija spiesti mainīt savu darbu un meklēt jaunus līdzekļus problēmu atrisināšanai, sākot pielietot savā darbībā tehnikas attīstības sasniegumus. Bibliotekāri centās atrast tādus darba ekonomijas līdzekļus, kas atvieglotu vai likvidētu dažas rutīnās bibliotekārā darba operācijas. Sākās bibliotekāro procesu automatizācija. Pirmie datori bibliotēku darbā parādās 20.gadsimta 60.gadu sākumā ASV. Tās bija otrās paaudzes elektroniskās skaitļojamās mašīnas (ESM), kas tomēr nespēja veiksmīgi tikt galā ar bibliotēkā apstrādājamo datu sarežģītību un daudzumu.

Līdz ar trešās paaudzes ESM parādīšanos tiek pavērtas jaunas iespējas bibliotekāro procesu automatizācijā (17, 18).

Bibliotēkās jau no to pirmsākumiem ir strādājuši erudīti, komunikabli cilvēki. Lai gan bibliotēku vēsturē iezīmējas daži posmi, kad par galveno bibliotekāra uzdevumu tiek uzskatīta krājumu saglabāšana, tomēr bibliotekāri vienmēr mācējuši saprasties ar lietotājiem, piedāvāt tiem vajadzīgo informāciju. Bibliotekāra specialitāti izvēlas cilvēki, kam ir dabas dotas labas komunikāciju spējas.

2.2. Bibliotekārās profesijas šodienā

Līdz ar pirmo personālo datoru rašanos, datortehnikas attīstību, paveras iespējas uzlabot informācijas apstrādi bibliotēkās; veidojas bibliotēku lokālie datortīkli, kas vēlāk apvienojas bibliotēku informācijas sistēmās un ļauj koordinēt un apvienot dažādu bibliotēku informācijas resursus un nodrošināt bibliotekārā darba galveno funkciju veikšanu. Bibliotekāra iespējas tiek apvienotas ar datora iespējām un tas dod vislabākos rezultātus, apmierinot visas sabiedrības vajadzības pēc zināšanām. Bibliotēkas no grāmatu krātuvēm pārvēršas par aktīvām zināšanu komunikētājām.

Bet kādā veidā šīs pārmaiņas ietekmē bibliotekāro profesiju? Līdz ar bibliotēku automatizācijas attīstību par bibliotēku darbinieku galveno uzdevumu kļūst nevis vienkārša grāmatu izsniegšana, bet gan informācijas organizēšana, vākšana, izplatīšana un pārvaldība. Bibliotekāram ir jārealizē savu galveno misiju – īsto informāciju – īstajam lasītājam – īstajā

laikā. Līdz ar to parādās cieņa pret bibliotekāru un tiem procesiem, kurus viņš savā ikdienas darbībā veic. Mainās arī bibliotekāra pašnovērtējums. Bibliotekārs atbrīvojas no daudziem rutīniem un garlaicīgiem sava darba uzdevumiem. Palielinās bibliotekāru darba kvalitāte un profesijas prestižs, kā arī parādās dabiski priekšnoteikumi bibliotekāra kvalifikācijas celšanai, jo atklājas jaunas, agrāk pat nezināmas bibliotēku speciālistu radošās iespējas, to entuziasms un neatlaidība, apgūstot jaunās zināšanas un iemaņas.

Jebkuras sekmīgi funkcionējošas sistēmas pamats, neatkarīgi no tajā izmantoto mašīnu skaita un sarežģītības vienmēr būs cilvēks, šajā gadījumā – bibliotekārs. Datoru darbības pamatā ir cilvēka smadzeņu radītās programmas un shēmas un tieši cilvēki – bibliotekāri ir atbildīgi par šo mašīnu darbības rezultātu, par to formu, struktūru un saturu. Tieši viņiem ir jāizlemj visos sīkumos, ko tad viņi grib no šīs tehnikas un ko tajā ievadīt (17, 18).

Jāatzīst arī tas, ka datoru ieviešana bibliotēkās daudziem bibliotēku darbiniekiem, it sevišķi gados vecākajiem, tomēr sagādā psiholoģiskas grūtības. To pamatā ir neuzticēšanās jaunajai teknikai, neticība ar datoriem iegūtās produkcijas kvalitātei, turēšanās pie veciem, ierastiem darba procesiem, pieraduma spēks, nevēlēšanās mainīt jau nostiprinājušos profesionālos stereotipus, bailes no nezināmā un raizes par nākotni.

Bibliotēku automatizācijas laikā papildus uzmanību no bibliotekāriem prasa arī lietotāji. Tāpat kā bibliotekāri līdz šim palīdzēja bibliotēkas apmeklētājiem lietot kartīšu katalogus, tā arī tagad viņiem ir jāpalīdz lietot elektroniskās ierīces un rīkoties ar elektronisko katalogu.

Automatizējot bibliotēku, izmainās arī bibliotēkas kadru struktūra, mainās bibliotekāru profesionālie un neprofesionālie amata pienākumi. Parādās arī jauni bibliotēku darbinieki – datortehnikas speciālisti, kuru uzdevums ir likvidēt pretrunas starp cilvēku un datoru. Kopumā tomēr jāatzīst, ka bibliotekāri pašlaik vēl nekļūst par datorspeciālistiem, lai gan dators daudzu dzīvē jau ieņem ļoti lielu vietu.

Jāsecina, ka mainoties bibliotekārā darba procesiem, ir jāmainās arī bibliotekāram kā personībai. Viņam jāpielāgojas mūsdienu dzīves ritmam, jābūt gatavam ik dienas pieņemt kaut ko jaunu, sekot līdzi tehnoloģiju attīstībai.

2.3. Bibliotekārās profesijas attīstības tendences nākotnē

Pašlaik mēs atrodamies informācijas revolūcijas vidū, šo laiku var salīdzināt tikai ar Gūtenberga ēras sākumu. Strauji attīstās elektroniskie izdevumi: CD-ROM, elektroniskās grāmatas, daudzi periodiskie izdevumi un zinātniskie pētījumi jau iznāk tikai elektroniskā veidā. Diemžēl pagaidām vēl jāsastopas ar sabiedrības un bibliotekāru neuzticību elektroniskajiem izdevumiem, jo grāmata vēl joprojām sniedz drošības sajūtu, bet elektronika ir kaut kas svešs un nepierasts.

Tomēr daudzās bibliotēkās jau ir daļēji augsta automatizācijas pakāpe, darbojas daļēji vai plaši integrētas bibliotēku informatīvās sistēmas. Un ar laiku bibliotēkas izmainīsies arvien vairāk. Kādi būs mēs, bibliotekāri, šajās elektroniskajās, virtuālajās bibliotēkās, vai mēs tur vēl būsime vajadzīgi? Iespējams, ka bibliotekāra uzdevums arī nākotnē nemainīsies. Tas būs - atrast visā pasaulē informāciju, to atlasīt un nodot lietošanai. Bibliotekārs ir un būs informācijas kurators, kam labi jāorientējas informācijas daudzveidībā. Informāciju vajadzēs izvērtēt, ar to būs jāprot apieties un to vajadzēs sakārtot. Mums vajadzēs apmācīt mūsu apmeklētājus, vingrināties ar tiem meklēšanas stratēģijā, mācīt tiem apieties ar tagadnes un nākotnes informācijas līdzekļiem.

Bibliotēkzinātnieks Di Mons (*Du Mont*) bibliotekāra profesijas attīstību iedala trijos periodos:

- a) līdz 1930.gadam (kolekciju radīšana un uzturēšana);
- b) 1930.- 1950.gads (bibliotēkas pakalpojumu humānie aspekti: ētiskie pienākumi nodrošināt bezmaksas piekļuvi informācijai);
- c) 1960.gads un tālāk (sabiedrības plašākas vajadzības: dzīves kvalitātes uzlabošana, sociālā taisnīguma nodrošināšana, sociāli progresīvās politiskās pozīcijas) (7, 42.lpp.).

Pēdējo gadu laikā bibliotekārā profesija pilnībā izmainījusies. Bibliotekārs uzsver savu aizvien pieaugošo lomu sabiedrības izglītošanā, informēšanā un informācijas pieejamības nodrošināšanā. Bibliotēkas paaugstina savu prestižu, pildot vienu no būtiskākajiem cilvēktiesību ievērošanas pamatnosacījumiem – katra cilvēka tiesībām uz brīvu piekļuvi jebkurai informācijai. Mūsdienu bibliotekāru raksturo augsts izglītības līmenis, saskarsmes prasmes, atvērtība pārmaiņām, profesionalitāte, spēja plānot, analizēt un secināt, veidot bibliotēkas politiku, prasme strādāt komandā, pastāvīga profesionālās kvalifikācijas paaugstināšana un konsekvence ētisku un estētisku principu ievērošanā.

21. gadsimtā tikai kompetents bibliotēkas darbinieks spēs palīdzēt bibliotēkas lietotājam informācijas avotu izvēlē un to satura kvalitātes novērtēšanā elektroniskajā vidē.

Bibliotekāra galvenais uzdevums arī nākotnē būs – atrast, atlasīt un nodot lietošanā informāciju. Tas, ka katram cilvēkam mājās būs interneta pieslēgums un iespēja pašam meklēt nepieciešamo informāciju nebūt nenozīmē, ka viņš arī atradīs visu, ko meklēs. Vairāk nekā jebkad, būs nepieciešams speciālists, kas sakārto informāciju un apstrādā to.

No nākotnes bibliotekāra tiks prasīts ievērojami vairāk elastīguma, spējas piemēroties izmaiņām, tās pieņemt un mācēt šīs idejas izplatīt tālāk.

Nākotnes bibliotekāram jābūt gatavam, pirmkārt, saprast esošo un potenciālo lietotāju intereses un vajadzības, otrkārt, izprast visas informācijai svarīgās tehnikas attīstību. Bibliotekāram vajadzētu zināt vairākas svešvalodas. Blakus speciālajām bibliotekārajām zināšanām viņam jāpiemīt plašām cilvēciskām komunikācijas spējām un gatavībai nepārtraukti celt un pilnveidot savu kvalifikāciju.

Jāsecina, ka katrs periods, it īpaši periodu maiņa bibliotekāram ir bijis ļoti atbildīgs. Visos laikos bibliotekāram vajag prast parādīt savas zināšanas, prast ātri orientēties informācijas klāstā. Arī šis laiks ir ļoti sarežģīts un interesants. Mainās bibliotekāra pašnovērtējums un bibliotekāra tēls sabiedrības acīs.

Kamēr pastāvēs cilvēks kā sabiedriska būtne, viņam nepietiks tikai ar interaktīvo komunikāciju, ar sazināšanos tikai ar datortīklu palīdzību, viņam būs vajadzīgi arī citi komunikāciju veidi, citi informācijas iegūšanas ceļi un tieši šeit cilvēkam vienmēr palīdzēs bibliotēka un bibliotekārs. Bibliotekārs kā personība, kā informācijas brokeris, kurators, navigators, kurš labi orientējas bezgalīgajā informācijas okeānā.

3. SABIEDRĪBĀ VALDOŠIE BIBLIOTEKĀRU STEREOTIPI

Saskarsme ir cilvēka esības forma, bez kuras nav iespējama dzīve sabiedrībā, kontakts ar citiem cilvēkiem. Sabiedrības attieksmi pret kādu no profesionālajām grupām lielā mērā ietekmē sabiedrībā valdošie stereotipi.

Stereotipizāciju parasti izmanto, kontaktējoties ar nepazīstamiem vai mazpazīstamiem cilvēkiem. Cilvēks netiek uztverts kā individualitāte, bet gan kā kādas noteiktas sabiedrības grupas (tautas, dzimuma, profesijas) pārstāvis. Uz katru no šīs grupas mēs attiecinām to priekšstatu, kas izveidojies par visu grupu. Bet stereotipi bieži vien var izrādīties melīgi un nepiemērojami konkrētam cilvēkam. Stereotipi arī bieži vien ir konservatīvi, reizēm tiem var būt reakcionāra un deformējoša loma cilvēku attiecībās.

Kā par jebkuru profesiju, arī par bibliotekāra profesiju sabiedrībā ir izveidojušies stereotipi, kuri nebūt nemainās tik ātri, cik ātri attīstās un mainās profesijas saturs.

Apkalpojot dažādas sabiedrības grupas, bibliotekārs bieži sastopas ar stereotipiem, kas radušies par bibliotekāru kā klusu, noslēgtu cilvēku. Dažreiz sievietes – bibliotekāres pat sauc par “zilzeķēm”, kompleksu nomāktām būtnēm. Diez vai tas šobrīd atbilst patiesībai. Lai gan cilvēki, protams, ir dažādi. Un arī bibliotekāri ir dažādi. Tomēr gribētos ticēt, ka šobrīd bibliotēkās strādā atraktīvi, zinoši, par sevi pārliecināti cilvēki.

Dažādos gados dažādās valstīs ir veikti pētījumi par bibliotekāro profesiju, par to, kādus bibliotekārus redz lasītāji, kādus bibliotekārus redz bibliotēkzinātnes studenti un kādus sevi redz paši bibliotekāri.

1997. – 1998.gadā tika veikts pētījums Austrumsibīrijas Valsts kultūras un mākslas akadēmijā. Tika aptaujāti vairāk kā 300 pirmo un otro kursu studenti. Pētījums nosacīti bija ieguvis humoristisku nosaukumu “Derīgi bibliotekāri, kaitīgi bibliotekāri”.

1999.gadā Ukrainas Nacionālā parlamenta bibliotēka pēc Ukrainas kultūras un mākslas ministrijas pieprasījuma veica socioloģisko pētījumu “Bibliotekāra sociālais portrets”.

Pēc žurnāla *Information World Review* pasūtījuma tika veikts pētījums virtuālajā vidē. Tika pētīta triju veidu bibliotēku: zinātnisko un zinātniski – tehnisko, universitāšu un uzņēmumu bibliotēku darbinieku reakcija uz vārdu *bibliotekārs*, kā viņu profesijas apzīmējumu.

Latvijā laikā no 1984.līdz 1986.gadam tika veikts socioloģiskais pētījums “Bibliotekāra un lasītāja mijiedarbība”. Līdz šim Latvijā bija pieredze lasītāju pieprasījumu pētīšanā, bet netika pētīts bibliotekāra un lasītāja mijiedarbības raksturs, nebija pētīts, kādam jābūt bibliotekāram pēc lasītāja domām.

3.1. Austrumsibīrijas Valsts kultūras un mākslas akadēmijā veiktā pētījuma rezultāti

Gada laikā (1997 – 1998) Austrumsibīrijas Valsts kultūras un mākslas akadēmijā tika aptaujāti vairāk kā 300 pirmo un otro kursu studenti.

48% aptaujāto studentu uzskatīja, ka nav savā dzīvē satikuši “derīgu” bibliotekāru. Jāņem vērā fakts, ka par derīgu bibliotekāru bieži vien tiek uzskatīts tas, kurš kaut kādā veidā pārkāpj bibliotēkas lietošanas noteikumus (protams, par labu lietotājam).

46% bibliotēkas lietotāju ir satikuši bibliotekāru, kurš uzlabo garastāvokli, uzsmaida, liek lietotājam justies vērtīgam, gaidītam, ir atvērts, labvēlīgs un sirsnīgs.

15% lietotāju par derīgu atzina bibliotekāru, kurš saprata un apzinājās lietotāju vajadzības, rekomendēja tikai tādu literatūru, kas izrādījās noderīga, iemācīja mīlēt grāmatu un lasīšanu.

10% lietotāju par derīgu uzskata tādu bibliotekāru, kuram piemīt augsts intelekts, ir daudz lasījis, par daudz ko informēts, kam ir laba gaume un kas šīs īpašības var nodot arī lietotājiem, šinī gadījumā – studentiem.

Daudzi lietotāji vienprātīgi atzīst, ka derīgs bibliotekārs ir tāds, kas zina un mīl savu darbu, dara visu bez steigas, ir radošs un neordinārs.

Katrs trešais students atzīst, ka bibliotekāra palīdzība viņam ir vajadzīga un ir pateicīgs par sniegto informāciju, rekomendācijām un ieteikumiem. Derīgs bibliotekārs neliedz lietotājam pašam izvēlēties literatūru, ciena lietotāja izvēli, neuzspiež savus uzskatus un gaumi.

Tikai dažiem studentiem izdevās sajust, ka bibliotekārs mīl lietotājus.

Pēc lietotāju domām, derīgam bibliotekāram piemīt tādas īpašības kā pieklājība, takts, korektums (35%), cieņa pret lietotāju (26%), labvēlība, laipnība (24%), humora izjūta (13%), augsts izglītības līmenis, erudīcija, kompetence (10%), atsaucība, pievilcība, savaldība. Daži lietotāji akcentēja arī bibliotekāra ārējo veidolu – labu gaumi, patīkamu sejas izteiksmi, smaidu, mierīgu balss toni.

Derīgus bibliotekārus apvieno kompetence, kas izpaužas prasmē saprast sarunas partneri, palīdzēt visos iespējamajos veidos (30).

Austrumsibīrijas Valsts kultūras un mākslas akadēmijā veiktais pētījums ļauj secināt, ka bibliotekāri ir izrādījušies vairāk “derīgi” nekā “kaitīgi”. Studenti nespēj iedomāties savu dzīvi bez bibliotekāriem. Bibliotekāru palīdzība vienmēr ir vajadzīga. Un, ja studentam labs kontakts ar kādu no bibliotekāriem nerodas, tiek meklēts cits bibliotekārs.

3.2. Ukrainas Nacionālajā parlamenta bibliotēkā veiktā pētījuma rezultāti

Socioloģiskā pētījuma “Bibliotekāra sociālais portrets” uzdevums bija – izpētīt bibliotekārās profesijas sociāli - psiholoģiskās īpatnības sarežģītajos mūsdienu apstākļos un izprast tās attīstības perspektīvas, analizēt bibliotēku kadru sastāvu.

Vispirms Kijevas ielās tika aptaujāti pilsētas iedzīvotāji. Jautājumi bija noformulēti tādā veidā, lai atklātu respondentu informētību par bibliotekāra profesiju, izglītības līmeni, bibliotēku un bibliotekāro speciālistu nākotni. Tika aptaujāti 150 cilvēki, puse no tiem – jaunieši, nedaudz vairāk par ceturtdaļu – pusmūža cilvēki, piektā daļa – pensionāri. Lielākā aptaujāto daļa bija labi informēta par bibliotekārās profesijas būtību, par to, ka bibliotekāriem nepieciešama augstākā vai vidējā speciālā izglītība.

85% no aptaujātajiem bija pārliecināti, ka bibliotekārajai profesijai ir nākotne un šo nākotni viņi saista ar bibliotēku datorizāciju, internetu, automatizētajām sistēmām. Viņi uzskata, ka bibliotekārs kļūs par starpnieku starp grāmatu un datoru, par augsti kvalificētu konsultantu informācijas meklēšanas sfērā.

Nākamais solis bija statistiskās informācijas analīze par bibliotēku darbiniekiem. Tika analizēti dokumenti par 1993. – 1998.gadu. Lai gan Ukrainas bibliotekāro darbinieku skaits pa šiem gadiem tika sarucis par 20%, bibliotekāro darbinieku izglītības līmenis visu laiku pieaug. 1999.gadā bibliotekāri ar augstāko speciālo izglītību ir 33% no visa bibliotekāro darbinieku skaita.

Pētījums parādīja, ka lielākā daļa bibliotekāro speciālistu ir optimistiski noskaņotas sievietes vecumā no 31 līdz 45 gadiem, ar augstāko vai augstāko speciālo izglītību, ar darba stāžu no 10 līdz 20 gadiem, ar ģimeni no 3 līdz 5 cilvēkiem, ar nestabilu algu, kas zemāka par iztikas minimumu.

Jaunie speciālisti ir 11% no kopējā skaita, tieši tikpat ir arī pensijas vecuma darbinieku. Apmēram puse no aptaujātajiem izvēlējās bibliotekāro profesiju pēc aicinājuma, trešdaļa kļuva par bibliotekāriem apstākļu sakritības dēļ, 13% pēc radnieku ieteikuma, 10% nejauši.

Puse no respondentiem apgalvo, ka izpilda savus pienākumus apzinīgi un pilnībā. Trešdaļa uzskata, ka varētu strādāt ar lielāku atdevi. 18% ir gatavi strādāt labāk pie labvēlīgākiem nosacījumiem. Bet gandrīz visi aptaujātie ir apmierināti ar savu profesionālo izvēli, uzskata darbu bibliotēkā par interesantu un aizraujošu.

Respondentiem tika piedāvāts arī bibliotekāram nepieciešamo personisko īpašību saraksts. Pirmās vietas ieguva tādas īpašības kā erudīcija, radoša aktivitāte, prasme kontaktēties ar

cilvēkiem un inteliģence. Bet tādu īpašību, kā prasmi kontrolēt savas emocijas, sieviešu kolektīvos strādājošie respondenti neuzskata par būtisku.

Pētījuma gaitā tika aptaujāti arī 55 bibliotēku vadītāji (direktori). Tās visas bija sievietes vecumā no 46 līdz 55 gadiem ar augstāko speciālo izglītību, ar vadošā darba stāžu no 5 līdz 10 gadiem. Gandrīz visas aptaujātās vadītājas uzskatīja, ka viņu autoritāte, gan savā bibliotēkā, gan rajonā un apgabalā ir pietiekami liela, ar viņu lēmumiem rēķinās un viņas spēj ietekmēt bibliotēku attīstības procesus savā reģionā. Bet par savu kolektīvu līderiem sevi uzskata tikai 64% no aptaujātajiem.

Viens no svarīgākajiem pētījuma objektiem bija tieši lauku bibliotekārs. Bibliotekārs laukos parasti ir tā saucamais “plaša profila darbinieks”. Viņš ir gan bibliotekārs, gan bibliogrāfs, gan mākslinieks – noformētājs, gan pasākumu režisors, gan arī administrators un grāmatvedis. Viņam ir jābūt arī psihologam un organizatoram. Lauku bibliotekāru anketēšanas rezultāti ataino viņu priekšstatus par ideālu bibliotekāru: tas ir sava darba entuziasts, erudīts, intelektuāls, dzīves gudrs un informēts cilvēks. Starp personiskajām rakstura īpašībām visnepieciešamākās ir komunikabilitāte, labvēlība un darba mīlestība.

Visbeidzot tika aptaujāti arī lietotāji, lai uzzinātu, kādu bibliotekāru viņi vēlas redzēt. Aptaujas rezultāti parādīja, ka bibliotekāram jābūt izglītotam, labvēlīgam, erudītam, taktiskam, pieklājīgam, daudzpusīgai personībai un profesionālim grāmatu un informācijas jomā. Dažādu profesiju lietotājiem priekšstats par bibliotekāru īpaši neatšķiras.

Pētījuma rezultātus apkopojot, atklājās divas vadošās tendences:

1. Bibliotekārā personāla stabilitāte. Bibliotēkās par maz ienāk jaunie speciālisti, pēc 5 – 10 gadiem bibliotekārais personāls būs ievērojami novecojis.
2. Nepietiekamais profesionālās izglītības līmenis prasa organizēt kvalifikācijas celšanas pasākumus (31, 32).

Ukrainas Nacionālajā parlamenta bibliotēkā veiktais socioloģiskais pētījums vēlreiz pierādīja, ka bibliotekāriem piemīt liela deva konservatīvisma. Viņi nenoliedz mūsdienu informācijas tehnoloģiju ietekmi uz bibliotekārajiem darba procesiem, taču nav īpaši ieinteresēti to apgūšanā. Dīvaini, ka šāda tipa bibliotekāri visvairāk ir sastopami tieši lielākajās no pētījumā apzinātajām bibliotēkām.

3.3. Virtuālajā vidē veiktā pētījuma rezultāti

Balsošana notika saitā www.iwr.co.uk. Diemžēl neizdevās noskaidrot, cik respondentu piedalījās pētījumā.

45% balsojošo izvairās no vārda *bibliotekārs* lietošanas; 16% lepojas ar savu profesiju un tās nosaukumu; 39% uzskata, ka svarīgs nav profesijas nosaukums, bet gan tas tēls, ko bibliotekāri par sevi ir radījuši sabiedrībā un, ka tas ir nekavējoties maināms.

Vispildītākās emocijas pauda uzņēmumu bibliotēku darbinieki. 50% no viņiem uzskata, ka vārds *bibliotekārs* asociējas ar respektablu večiņu, kurai brilles noslīdējušas uz degungala. Šie cilvēki ļoti izvairās no tā, lai kāds viņus nosauktu par bibliotekāriem un paši sevi tā nesauc nekad.

Daudz pozitīvāk uz savas profesijas nosaukumu reaģē augstskolu bibliotēku darbinieki, 45% no viņiem ar lepnumu sauc sevi par bibliotekāriem. Iespējams, tas ir tāpēc, ka universitātes bibliotēkas ieņem vadošo lomu visā mācību un zinātniskā darba procesā.

Zinātnisko bibliotēku darbinieku viedokļi dalās precīzi uz pusēm – vienai pusei patīk, ka viņi tiek saukti par bibliotekāriem, otri to necieš un bibliotekāra vārdu nelieto savas profesijas apzīmēšanai.

Ļoti bieži respondenti atzīmē, ka viņiem nav nekas pret pašu vārdu *bibliotekārs*, bet šis vārds nepilnīgi atspoguļo visus procesus un funkcijas, ko veic bibliotēkas darbinieks. Viens no autoritatīvākajiem pasaules uzziņu izdevumiem Oksfordas enciklopēdiskā vārdnīca definē bibliotekāru kā bibliotēkas glabātāju un uzraugu. Aptaujātajiem bibliotēku darbiniekiem šķiet, ka vārds *bibliotekārs* ir novecojis un viņi uzskata, ka tas ir nomaināms. Tiek piedāvāti tādi varianti kā *informācijas speciālists*, *atbildīgais par informāciju*. Mūsdienu bibliotekāra darba pienākumos ietilpst tieši informācijas glabāšana, izplatīšana, analīze, izmantošana, komplektēšana, pārvaldīšana un interpretēšana.

Daži respondenti atzīmē, ka reizēm bibliotekāri paši noniecina savas profesijas tēlu, demonstrējot pilnīgu jaunu ideju trūkumu, neprasmi redzēt perspektīvu un nevēloties radīt lietotājiem draudzīgu vidi un apkalpošanas kultūru.

Tiek izteikts arī tāds viedoklis, ka vismazāk jau nu bibliotekāriem būtu jāuztraucas par to, kā viņus sauc. Daudz vairāk jādomā par to, kā apkalpot cilvēkus; par to, ko

lietotāji iegūst no kontakta ar bibliotēkas darbinieku; par to, kādi ir bibliotekārā darba rezultāti un rādītāji.

Bibliotekāram vajadzētu nevis koncentrēties uz saviem pārdzīvojumiem, bet gan būt pašpārliecinātākam, atvērtākam jaunām idejām, jauniem darba procesiem un tikai tas mainīs sabiedrībā valdošos stereotipus, mainīs sabiedrības un katra indivīda attieksmi pret bibliotekāro profesiju (29).

Šis pētījums parādīja, ka pašiem bibliotekāriem nepatīk vārds “bibliotekārs”. Viņi to uzskata par novecojušu un labprātāk sevi sauktu par informācijas speciālistiem.

3.4. Latvijā notikušā socioloģiskā pētījuma „Bibliotekāra un lasītāja mijiedarbība” rezultāti

Latvijā laikā no 1984. līdz 1986. gadam tika veikts socioloģiskais pētījums “Bibliotekāra un lasītāja mijiedarbība”. Viens no Latvijā notikušā pētījuma uzdevumiem bija - noskaidrot bibliotekāra pašnovērtējumu un noskaidrot arī to, kāds ir bibliotekāra tēls sabiedrībā.

Pētījuma gaitā tika izmantotas tādas metodes, kā novērošana (lietotāju un bibliotekāru novērošana abonementā, aizpildot standartizētu novērošanas karti); aptauja (lietotāju, bibliotekāru un ekspertu); eksperiments bibliotekāru erudīcijas pārbaudei un bibliotekārās dokumentācijas analīze.

Pētījumā tika noskaidrots, ka lietotāju attieksme pret bibliotēku visumā ir pozitīva – kā labu vai ļoti labu savas bibliotēkas darbu vērtē 86,6 % apmeklētāju. Tomēr bibliotekāru par savu lasīšanas vadītāju atzinuši tikai 25,7 % lietotāju (jāatceras, ka šis pētījums veikts 20.gadsimta deviņdesmitajos gados). Ar konkrētiem pieprasījumiem pie bibliotekāra vērsušies 18 % lietotāju. Daļa lietotāju anketās atzīmējuši, ka viņiem nav ērti traucēt aizņemto bibliotekāru (29,4 % aptaujāto).

Vērsties pēc palīdzības pie bibliotekāra lietotājus visvairāk rosina šādi motīvi:

- 1) vēlme saņemt ātru un kvalitatīvu palīdzību. Tā izpaužas gadījumos, kad apmeklētājs cenšas iegūt konkrētu iespieddarbu, informāciju par noteiktu tematu;
- 2) vēlme rast bibliotekārā palīgu lasāmvielas izvēlē;
- 3) vēlme saņemt paaugstināta pieprasījuma literatūru;
- 4) vēlme rast bibliotekārā sarunu biedru par dažādiem jautājumiem.

Iemesli, kas mudina lietotāju vērsties pie konkrēta bibliotekāra (% no respondentu skaita):

- 1) bibliotekārs ir atsaucīgs un laipns – 50,5 %
- 2) patīk ieteiktās grāmatas – 12,6 %
- 3) interesanti pārrunāt dažādus jautājumus – 12,6 %
- 4) personiska pievilcība – 10,8 %
- 5) interesanti pārrunāt izlasīto – 9,9 %
- 6) citi iemesli – 3,6 %

Kā liecina pētījuma rezultāti, lietotāji bibliotekāru vislabprātāk redzētu atsaucīgu un laipnu, ar kuru gribas parunāties un apspriest dažādus jautājumus, izlasīto literatūru, apmainīties viedokļiem. Bibliotekāra un lietotāja kontaktā īpašu vietu ieņem bibliotekāra personība, labvēlīga attieksme pret lietotājiem, tieksme kontaktēties un strādāt ar viņiem. Bibliotekāri ne vienmēr ņem to vērā.

Latvijā veiktā pētījuma gaitā apstiprinājās izvirzītās hipotēzes:

1. Izmantojot tautas bibliotēkas, vairums lietotāju literatūras izvēlē tiecas pēc patstāvības, dodot priekšroku oficiāliem kontaktiem. Daļa lietotāju ar bibliotekāru nekontaktējas psiholoģisku barjeru dēļ;
2. Prasmīgs individuālais darbs ar lietotāju izraisa viņā pozitīvu rezonansi;
3. Individuālais darbs ar lietotājiem var būt sekmīgs tikai tad, ja bibliotekāra un lietotāja savstarpējie kontakti ir sistemātiski;
4. Bibliotekāra un lietotāja savstarpējie kontakti ir sekmīgi tad, ja bibliotekārs apzinās savas profesijas nozīmību, ja viņam ir šim darbam atbilstoša profesionālā sagatavotība, erudīcija, komunikatīvās spējas un interese par katru lietotāju;
5. Pašreizējais ne visai augstais bibliotēkas prestižs cieši saistīts ne tikai ar krājumu komplektēšanas problēmām, bet arī ar spilgtu personību nepietiekamību bibliotēku darbinieku vidū (6).

Neraugoties uz to, ka šis pētījums veikts pirms 20 gadiem, dažas no hipotēzēm apstiprinātos arī šodien. Piemēram, arī šodien bibliotekāram jāapzinās savas profesijas nozīmība, lai kontakti starp bibliotekāru un lietotāju veidotos sekmīgi un arī šobrīd bibliotēkās vēl pietrūkst spilgtu, atraktīvu personību.

Apkopojot visu augstākminēto pētījumu rezultātus, jāsecina, ka bibliotekārie stereotipi nebūt nemainās tik ātri, kā mums, bibliotekāriem, to gribētos. Bibliotekāriem vēl aizvien piemīt liela deva konservatīvisma. Bibliotekāriem vajadzētu būt pašpārliecinātākiem, atvērtākiem jaunām idejām, jauniem darba procesiem un tikai tas mainīs sabiedrībā valdošos stereotipus, mainīs sabiedrības un katra indivīda attieksmi pret bibliotekāro profesiju.

4. BIBLIOTEKĀRA STEREOTIPS MŪSDIENĀS

Lai noskaidrotu, kāds ir lietotāju viedoklis par Latvijas Nacionālās bibliotēkas (LNB) bibliotekāriem, kā arī par bibliotekāriem vispār, kāds bibliotēkas lietotāju un sabiedrības apziņā ir bibliotekāra stereotips, kā arī, lai noskaidrotu pašu bibliotekāru viedokli par sevi kā profesionāļiem, LNB un sabiedrībā vispār, tika veikts socioloģiskais pētījums. Apzinot gan informācijas sniedzēju, gan saņēmēju, gan neatkarīgo ekspertu viedokli, tika iegūts pilnīgāks un patiesāks pētījuma rezultāts.

Tā kā pētījumā piedalījās gan bibliotekāri, gan lietotāji, gan arī neatkarīgā sabiedrības daļa, tika sagatavotas trīs veidu anketas (skat. 1., 2. un 3. pielikumu). 2005.gada augustā bibliotekāru vidū tika veikta izmēģinājuma anketēšana, kas ļāva novērst trūkumus un nepilnības anketas tekstā. 2005.gada septembrī – oktobrī notika pētījums. Tika izdalītas 50 anketas lietotājiem, 50 anketas LNB bibliotekāriem (pētījumā piedalījās bibliotekāri, kas lielākā vai mazākā mērā ir saistīti ar lietotāju apkalpošanu), 50 anketas ar bibliotēku tieši nesaistītiem cilvēkiem. Atpakaļ tika saņemtas visas izdalītās anketas un visas arī tika atzītas par derīgām.

Aptaujas notika individuāli, anonīmi un rakstveida formā – respondenti aizpildīja iepriekš sagatavotu anketu ar jautājumiem. Visas trīs anketas sastāvēja no slēgtiem, atvērtiem un pusatvērtiem jautājumiem. Pie vairākiem slēgtajiem jautājumiem tika paredzēta iespēja piedāvāt savu atbildes variantu. Lietotāju anketās tika lūgts uzrādīt vecumu, nodarbošanos, dzimumu un cik gadus lasa LNB; bibliotekāru anketā tika lūgts norādīt specialitāti, darba stāžu bibliotēkā vai bibliotēkās, darba stāžu tieši LNB un dzimumu. Izmēģinājuma anketā tika prasīts norādīt arī vecumu, bet, tā kā lielākā daļa aptaujāto bibliotekāru šo jautājumu ignorēja, tas no anketas tika izņemts.

LNB ir sazarota struktūra, kur katras struktūrvienības darbinieks iegulda lielu darbu, strādājot tā, lai lietotājiem tiktu sniegts un nodrošināts plašs pakalpojumu klāsts vislabākajā kvalitātē. Nenoliedzot nevienas struktūrvienības darbinieka devumu kopējā rezultāta sasniegšanā, jāatzīst, ka lietotājs, apmeklējams bibliotēku, tieši, nepastarpināti saskaras tikai ar tiem darbiniekiem, kuri veic viņa apkalpošanu. Tieši šie bibliotekāri reprezentē LNB lasītāju acīs, iespējams kļiedējot sabiedrībā esošos stereotipus par bibliotēku un bibliotekāriem. Viņu izturēšanās, profesionālā kompetence ir tā, kas veido lietotāju viedokli par LNB bibliotekāru kopumā, attiecinot šo viedokli arī uz tiem bibliotekāriem, kuri ar lietotāju saskaras tikai pastarpināti, veicot, piemēram, grāmatu komplektēšanu un apstrādi, katalogizējot bibliotēkas krājumu, paaugstinot bibliotekāru

kvalifikāciju, izstrādājot un vadot bibliotēkai svarīgus attīstības projektus. Tāpēc no visiem LNB bibliotekāriem pētījumā tikai aicināti piedalīties tie bibliotekāri, kuri strādā lietotāju apkalpošanas nodaļās.

LNB lietotāji tika aptaujāti pēc nejaušības principa.

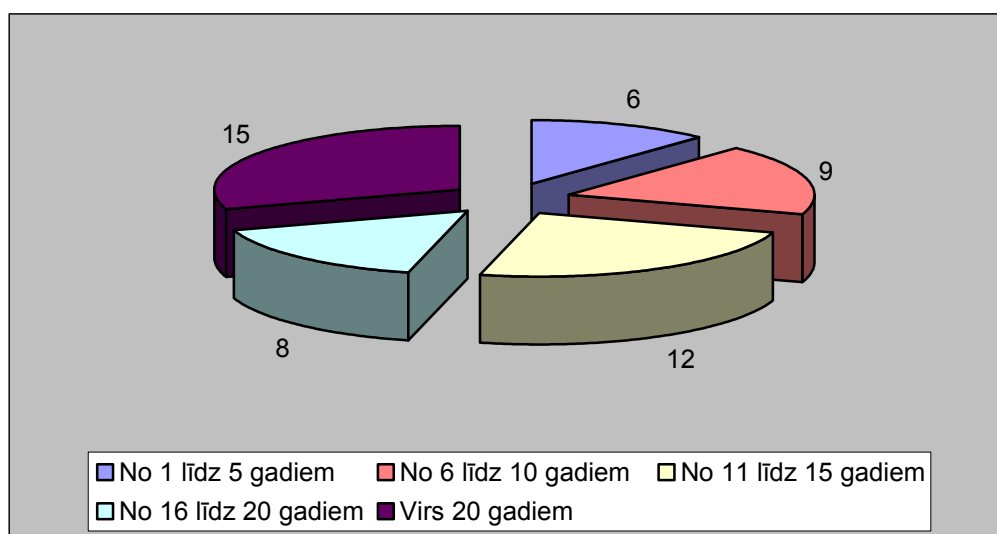
Pēc nejaušības principa tika aptaujāti arī ar bibliotēkām tieši nesaistīti dažāda vecuma un sociālā stāvokļa cilvēki.

4.1. LNB bibliotekāru aptaujas rezultāti

LNB tika aptaujāti 50 bibliotekāri, kuri strādā nodaļās, kas ir tieši saistītas ar lietotāju apkalpošanu. Bibliotekāriem tika izdalītas aptaujas anketas (skat. Pielikumu Nr.1).

Aptaujā piedalījās tikai sievietes bibliotekāres.

Gandrīz visas bibliotekāres ir ar speciālo bibliotekāro izglītību. Tikai deviņām no aptaujātajām 50 darbiniecēm ir cita izglītība – sešas ir vēsturnieces, divas svešvalodu speciālistes un viena ir beigusi Rīgas Tehniskās universitātes mehānikas fakultāti.

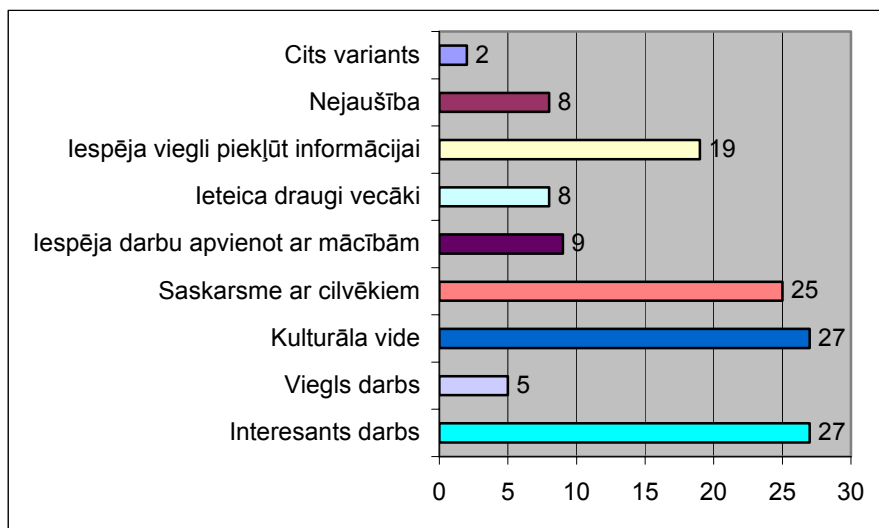

1. attēls. Darba stāžs bibliotēkās.

Kā redzams no 1. attēla, liela daļa bibliotēkā strādā vairāk par 20 gadiem. Diemžēl aptaujā nepiedalījās neviens bibliotēkas darbinieks, kas strādātu mazāk par gadu. Tieši tāda pati situācija ir arī ar darba stāžu LNB. Jāsecina, ka darbinieki, reiz sākuši strādāt LNB, vairs darba vietu nav mainījuši.

Tā, ka izmēģinājuma aptauja parādīja, ka savu vecumu bibliotekāri nevēlas atklāt pat anonīmā anketā, jautājums par vecumu no anketām tika izņemts. Bet, pēc norādītā darba stāža jau var secināt, ka lietotājs, kurš atzīmēja, ka bibliotēkā ir maz darbinieku zem 40 gadiem, nav kļūdījies.

Bibliotekāriem tika uzdots jautājums, kāpēc viņi ir izvēlējušies strādāt šajā profesijā (skat. Pielikumu Nr.1). Tika piedāvāti astoņi atbilžu varianti, iespēja izvēlēties citu atbildes variantu, kā arī iespēja izvēlēties vairākus atbilžu variantus. Saņemtās atbildes ir redzamas 2. attēlā.

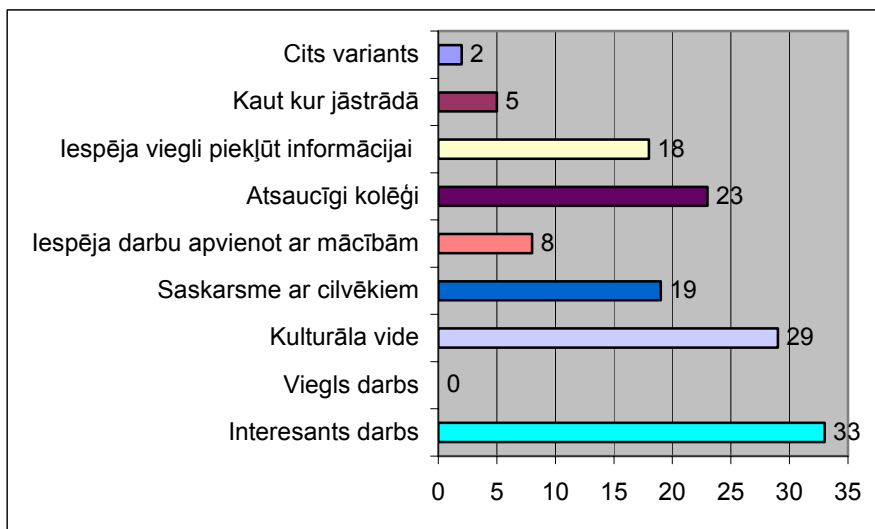

2. attēls. Darbavietas izvēle.

Visvairāk respondentu ir atbildējuši, ka izvēlējas strādāt LNB tāpēc, ka tas ir interesants darbs, kulturāla vide, saskarsme ar cilvēkiem. Nav mazsvarīga arī viegla piekļuve informācijai. Divi respondenti piedāvāja savus atbilžu variantus. Vienam tas ir *studijas profesijā* un vienam – *iespēja izlasīt jaunāko literatūru*.

Līdzīgi atbilžu varianti tika piedāvāti arī uz jautājumu, kas cilvēkus šobrīd motivē strādāt LNB (skat. Pielikumu Nr.1). Saņemto atbilžu apkopojums ir redzams 3. attēlā 35.lpp.

Salīdzinot jautājumu par darbavietas izvēli un motivāciju šobrīd tur strādāt rezultātus, jāsecina, ka darbs bibliotēkā šķiet interesants. Ja pirmajā variantā šo atbildi izvēlējas 25 cilvēki, tad strādājot to ir atklājuši jau 33. Neviens no aptaujātajiem vairs neatbild, ka darbs ir viegls. Liela daļa aptaujāto atzīmē, ka viena no motivācijām ir *atsaucīgi kolēģi*. Diemžēl 5 kolēģi norāda, ka strādā LNB tāpēc, ka *kaut kur ir jāstrādā*, un divi kolēģi ailītē “cits variants” ir ierakstījuši “*Diemžēl vairs nekas nemotivē*”.

3. attēls. Motivācija.

Jautājumā par bibliotekāra galvenajiem uzdevumiem, LNB darbiniekiem tika piedāvāts sarakstīt sešus uzdevumus (skat. Pielikumu Nr.1), kā arī piedāvāt savu variantu (šo iespēju neizmantoja neviens bibliotekārs).

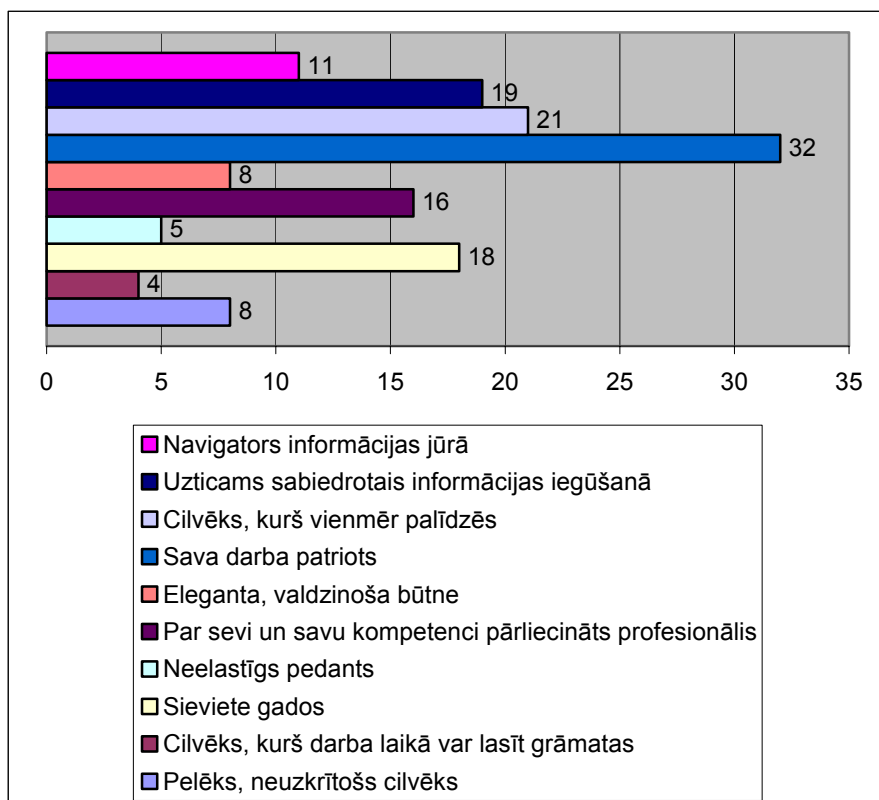
Par galveno savu uzdevumu bibliotekāri uzskata *būt par starpnieku starp informāciju un lietotāju*, kā arī *uzkrāt, sakārtot, radīt un izplatīt zināšanas*. Vismazsvarīgākais LNB darbiniekiem liekas uzdevums *pārrunāt ar lasītājiem viņa problēmas*.

Arī jautājumā par bibliotekāram nepieciešamajām īpašībām bibliotekāriem tika piedāvāts sarakstīt sešas īpašības, kā arī piedāvāt savu variantu (skat. Pielikumu Nr.1). Gandrīz visi bibliotekāri pirmajā vietā atzīmējuši *profesionālo kompetenci*. Otrajā vietā tiek atzīmēta *spēja komunicēt*. Trešajā un ceturtajā vietās attiecīgi tiek atzīmētas *laipnība, uzmanība, izpalīdzība un tolerance*. Viszemāk novērtēts tiek *pievilcīgs ārējais izskats*. Divi bibliotekāri ir izmantojuši iespēju piedāvāt savu atbildes variantu. Viens uzskata, ka septītajā vietā īpašību skalā ir liekama *savaldība* un viens, tieši tāpat septītajā vietā, liek *iespēju parādīt savu individualitāti*.

Jautājumā, kādi pēc LNB bibliotekāru domām ir LNB bibliotekāri, respondentiem tika piedāvāti 11 atbilžu varianti, iespēja piedāvāt savu variantu un iespēja izvēlēties vairākus atbilžu variantus (skat. Pielikumu Nr.1). Iegūtie rezultāti ir redzami 4. attēlā (skat.36.lpp.).

Lielākā daļa bibliotekāru izvēlējās atbildes variantu – *sava darba patriots*. Daudzi sevi uzskata par *cilvēkiem, kas vienmēr palīdz un uzticamiem sabiedrotajiem informācijas iegūšanā*. Diemžēl tikpat daudzi uzskata, ka LNB bibliotekāre ir *sieviete gados*. Par laimi

neviens no bibliotekāriem neizvēlējās atbildi – *zinošs, bet savu pārākumu demonstrējošs cilvēks*. Neviens arī nepiedāvāja savu atbildes variantu.

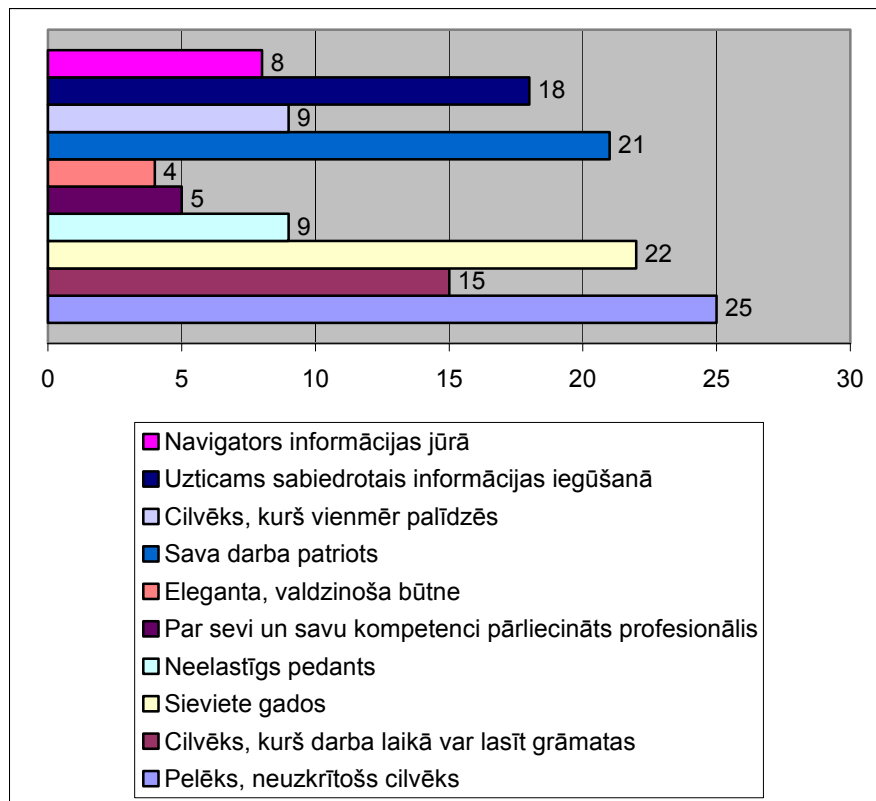
4. attēls. LNB bibliotekāri.

Jautājumā par bibliotekārās profesijas prestižu sabiedrībā bibliotekāri ir samērā vienoti. Neviens neizvēlas variantu augsts vai ļoti augsts. Puse no aptaujātajiem (26 bibliotekāri) uzskata, ka bibliotekārās profesijas prestižs ir vidējs. 20 bibliotekāri uzskata, ka profesijas prestižs ir zems, bet 4 uzskata, ka ļoti zems.

Atvērtais jautājums par to, kāpēc bibliotekārās profesijas prestižs sabiedrībā ir tieši tāds (skat. Pielikumu Nr.1), ļāva bibliotekāriem izteikt savas domas plašākā formā. Atbildes ir interesantas un pārdomas rosinošas:

- *kapitālisma tendence – vērtēt cilvēku pēc tā ienākumiem;*
- *sabiedrība pēc bibliotekāra reti kad izjūt vajadzību;*
- *daudzi bibliotekāri pret savu profesiju ir radījuši negatīvu attieksmi;*
- *aplams priekšstats par profesiju – stagnātisku, novecojušu;*
- *profesija netiek pienācīgi atalgota un sabiedrībā daudz ko nosaka cilvēka maksātspēja;*

- *bibliotēkas telpu novecojušais iekārtojums liek domāt, ka arī darbinieki ir no “aizpagājušā gadsimta”;*
- *profesijas prestižu neviens necenšas īpaši mainīt;*
- *nekvalificētu darbinieku lielais īpatsvars profesijā;*
- *nemākam savas prasmes un zināšanas veiksmīgi pārdot.*

5.attēls. Sabiedrībā valdošie bibliotekāru stereotipi.

Jautājumā, kādi ir iespējamie bibliotekāru stereotipi sabiedrībā, tika piedāvāti tie paši 11 atbilžu varianti, līdzīgi kā jautājumā par LNB bibliotekāriem (skat. Pielikumu Nr.1). Iegūtie rezultāti ir redzami 5. attēlā. Iegūtie dati nepavisam nav iepriecinoši. Bibliotekāri ir ārkārtīgi pesimistiski noskaņoti un uzskata, ka sabiedrībā valdošais stereotips ir – *pelēks, neuzkrītošs cilvēks, sieviete gados un sava darba patriots*. Diezgan maz respondentu ir izvēlējušies tādus atbilžu variantus kā *eleganta, valdzinoša būtne, par sevi un savu kompetenci pārliecināts profesionālis, navigators informācijas jūrā*. Vienā no anketām pat ir piedāvāts sava stereotipa apzīmējums – *omīte, kas izdod grāmatas*.

Par laimi, jautājumā, vai bibliotekāri piekrīt šiem stereotipiem, lielākā daļa (31 bibliotekārs) tomēr atzīst, ka nē. 16 bibliotekāri atzīst, ka nav domājuši par šo jautājumu un izvēlas atbildi – *nezinu*. Bet 3 bibliotekāri piekrīt pašu aprakstītajiem stereotipiem.

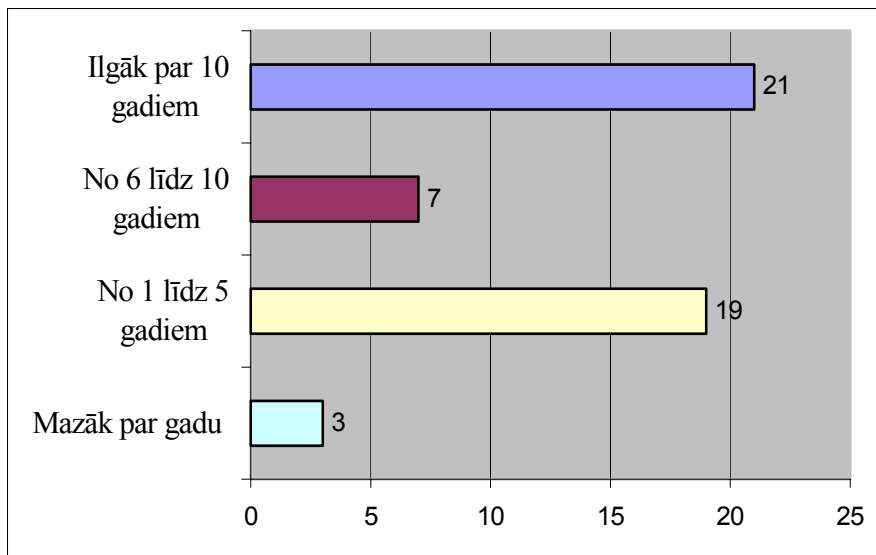
Jautājumā, kas veido sabiedrībā valdošos stereotipus (skat. Pielikumu Nr.1), bibliotekāru domas dalās. 33 respondenti atzīst, ka stereotipus rada cilvēki, kas bibliotēkas neapmeklē. 10 respondenti uzskata, ka stereotipus tiražē daiļliteratūra, televīzija un kino. Tikai 7 bibliotekāri atzīst, ka bibliotekāri patiešām atbilst negatīvajiem stereotipiem.

Bibliotekāru domas par savu profesiju nav īpaši glaimojošas. Lai gan, spriežot pēc nostrādātajiem gadiem, LNB bibliotekāri ir apmierināti ar savu darbu, atbildes uz anketas jautājumiem liecina par to, ka bibliotekāri jūt sabiedrības negatīvo attieksmi pret savu profesiju.

Kā liecina bakalaura darba autores ilggadīgā darba pieredze LNB, bibliotekārus ietekmē ne tikai sabiedrības, bet galvenokārt valsts un valdības attieksme pret LNB un citām bibliotēkām. Nesakārtotais algu jautājums, ieilgušais jaunās LNB ēkas celtniecības jautājums, nepietiekamais finansējums – tas viss atstāj iespaidu uz bibliotekārajiem darbiniekiem. Vecās, tumšās LNB telpas, novecojušās mēbeles, avārijas stāvokļa dēļ slēgtās lasītavas – tas uzliek savdabīgu zīmogu LNB strādājošajiem cilvēkiem. Iespējams, tādēļ gados jaunākie bibliotēkas lietotāji bibliotēkās redz gandrīz vai tikai kā *sievietes gados*. Strādājot gaišās, mūsdienīgi iekārtotās un aprīkotās telpās arī darbinieki izskatītos pavisam savādāk – mūsdienīgāk. Un lietotāji tad vairāk redzētu bibliotēkās tādas īpašības kā profesionālās prasmes un kompetence, un LNB bibliotēkāra tēls patiešām varētu būt – *navigators informācijas jūrā*.

4.2. LNB lietotāju aptaujas rezultāti

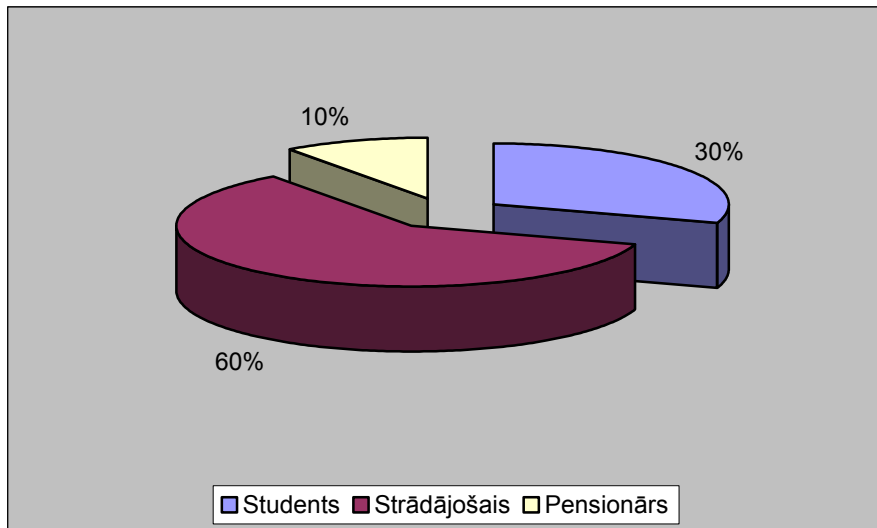
LNB pēc nejaušības principa tika aptaujāti 50 lietotāji. Lietotājiem tika izsniegtas aptaujas anketas (skat. Pielikumu Nr.2). No lietotāju respondentu pasēs jautājumiem iegūtā informācija apkopota 6., 7. un 8. attēlos.

6.attēls. Lasītāja stāžs bibliotēkā

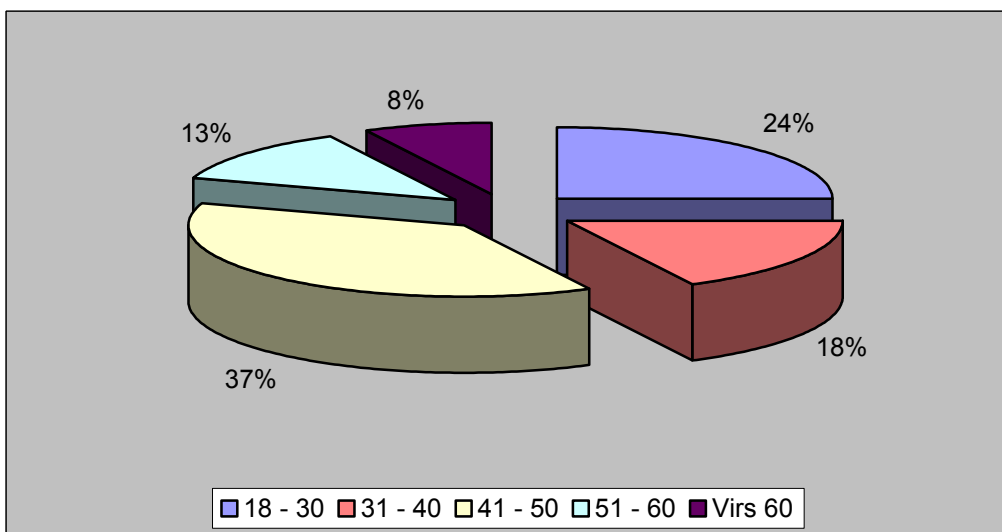
Kā redzams no 6. attēla, lietotāji, kas piedalījās aptaujā, ir diezgan ilggadīgi LNB apmeklētāji, tāpēc viņu spriedums par bibliotekāriem varētu būt patiešām objektīvs. Jautājums tika formulēts “Cik gadus Jūs esat lasītājs LNB?” (skat. Pielikumu Nr.2), jo vārds “lietotājs” sabiedrībā vēl nav iegājies un lielākā daļa bibliotēkas lietotāju sevi vēl aizvien sauc par lasītājiem. Aptaujā piedalījās 34 sievietes un 16 vīrieši. Kā redzams, sievietes bibliotēku apmeklē biežāk un arī sieviešu īpatsvars bibliotēkā ir jūtams.

Lielākā daļa no aptaujātajiem lietotājiem ir strādājošie (skat. 7. attēlu 40.lpp.). Mazāk ir pensionāru un studentu. Iespējams, ka daļa studentu sevi pieskaita strādājošajiem, ja paralēli studijām tiek arī strādāts.

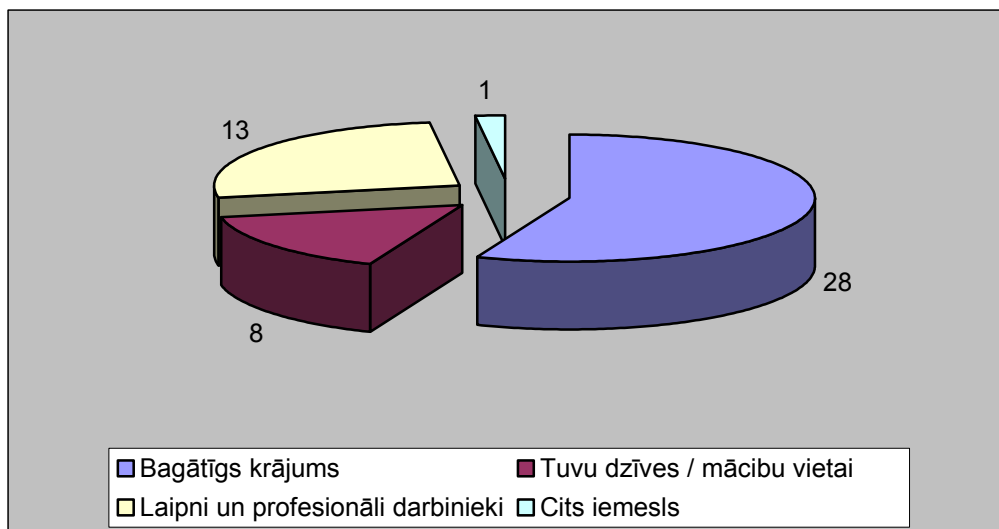
7. attēls. Lietotāju sadalījums pēc nodarbinātības (%)

Pēc vecuma aktīvākie bibliotēkas lietotāji ir vecumā no 41 līdz 50 gadiem, seko 18 līdz 30 gadus vecie, 31 līdz 40 gadus vecie un vismazāk lietotāji ir 51 līdz 60 gadus veci un virs 60 gadiem.

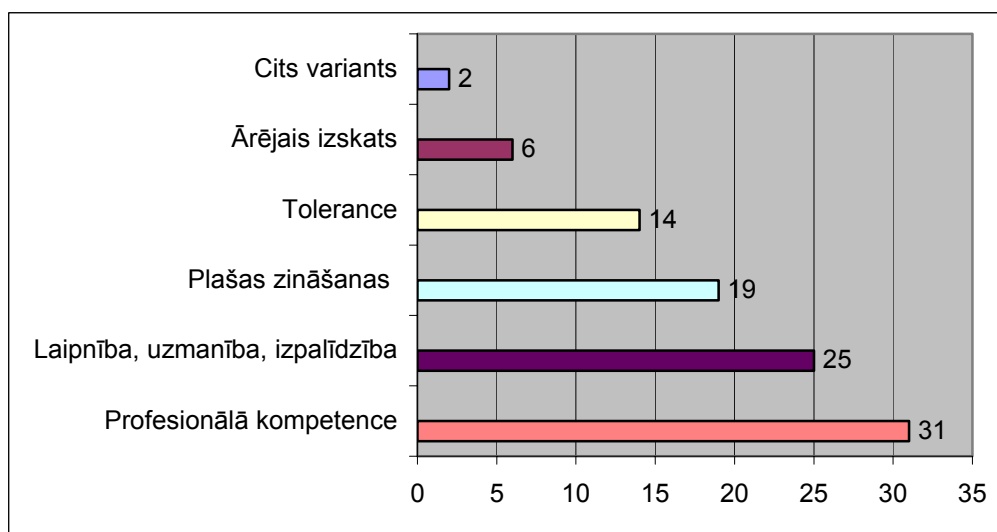
8. attēls. Lietotāju sadalījums pēc vecuma grupām (%)

Kā iemesls, kāpēc tiek apmeklēta tieši LNB (skat. 9. attēlu 41. lpp.) visbiežāk tiek minēts bagātīgais krājums. Novērtēti tiek arī laipnie un profesionālie darbinieki. Dažiem lietotājiem ir svarīgi arī tas, ka bibliotēka atrodas tuvu dzīvesvietai vai mācību vietai. Viens lietotājs ailītē “cits iemesls” ir minējis starpbibliotēku abonementa pakalpojumus.

9. attēls. Iemesls, kāpēc tiek apmeklēta Latvijas Nacionālā bibliotēka.

Uz jautājumu, kas lietotājiem patīk LNB bibliotekāros (skat. 10. attēlu) tika dota iespēja izvēlēties vairākus atbilžu variantus (skat. Pielikumu Nr.2). Visvairāk lietotājiem patīk profesionālā kompetence, kā arī laipnība, uzmanība un izpalīdzība. Divi lasītāji ailītē “Jūsu variants” diemžēl uzrakstīja “*Nekas*”.

10. attēls. Īpašības, kas lietotājiem patīk LNB bibliotekāros.

Jautājums, kas lietotājiem nepatīk LNB bibliotekāros tika piedāvāts kā slēgtais jautājums (skat. Pielikumu Nr.2) un atbildes uz to bija ļoti dažādas. Vairāki lietotāji norāda uz to, ka bibliotekāri ne vienmēr ir laipni, ka bibliotekāriem trūkst smaida un humora izjūtas. Ne vienmēr bibliotekāri ir toleranti pret dažādajiem lietotājiem. Interesanti ir šādi atbilžu varianti: “*Ļoti mazs darbinieku skaits, kuri ir jaunāki par 40 gadiem*”, “*Varbūt vajadzētu vairāk un biežāk iedomāties, ka parasts cilvēks no ielas var arī tik labi neorientēties bibliotekārajos smalkumos*”, “*Dzirdēts, ka bibliotekāriem ir ļoti*

mazas algas, tāpēc ir tik maz jaunu cilvēku bibliotēkās”, “Bibliotekāru uzskats, ka informācijas meklēšanā viss ir pats par sevi saprotams. Īpaši grūti šeit ir pirmā kursa studentiem”. Jāatzīst, ka šādi komentāri bibliotekāriem nav glaimojoši.

Lietotāju viedokli par bibliotekāriem lielākoties veido pašu personīgā pieredze. Tikai divi no 50 aptaujātajiem lietotājiem atzīst, ka viņu viedokli ietekmē sabiedrībā valdošais uzskats par bibliotekāriem. Neviena lietotāja viedokli nav ietekmējis daiļliteratūrā vai mākslas filmās attēlotais bibliotekāra tēls.

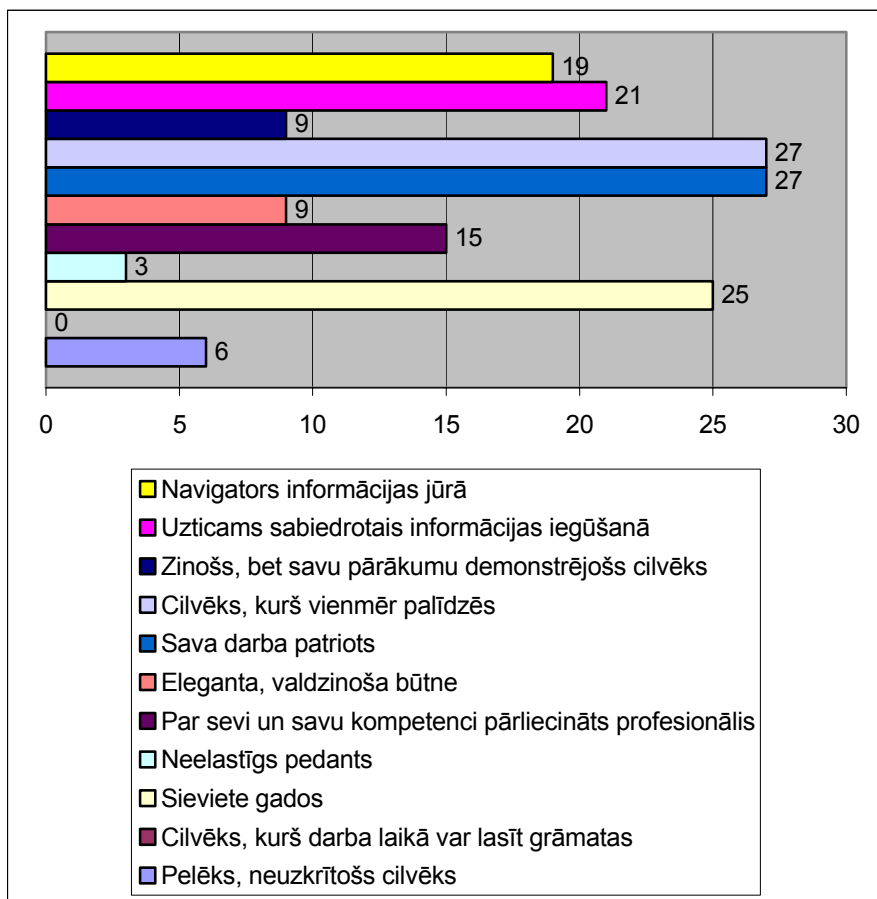
Uz jautājumu par bibliotekārās profesijas prestižu sabiedrībā lietotājiem tika piedāvāti 5 atbilžu varianti – ļoti augsts, augsts, vidējs, zems un ļoti zems (skat. Pielikumu Nr.2). Diemžēl lietotāji izvēlējās tikai divus no šiem variantiem. 22 lietotāji uzskata, ka bibliotekārās profesijas prestižs sabiedrībā ir vidējs un 28 lietotāji uzskata, ka prestižs ir zems.

Jautājumā par bibliotekāru galvenajiem uzdevumiem lietotājiem tika piedāvāts saranžēt 6 uzdevumu variantus, kā arī tika piedāvāta iespēja izteikt savu variantu (skat. Pielikumu Nr.2). Lielākā daļa lietotāju (32) pirmajā vietā liek uzdevumu *“Būt par starpnieku starp informāciju un lietotāju”*, nedaudz mazāk lietotāju (15) pirmajā vietā liek uzdevumu *“Uzkrāt, sakārtot, radīt, izplatīt zināšanas”*. Otrajā vietā gandrīz vienāds lietotāju skaits (18 un 19) liek to pašu jau minēto uzdevumu *“Būt par starpnieku starp informāciju un lietotāju”* un *“Sameklēt atbildes uz lasītāju jautājumiem”*. Trešajā vietā lielākā daļa lietotāju (27) liek jau minēto *“Sameklēt atbildes uz lasītāju jautājumiem”*. Ceturtajā vietā tiek likts uzdevums *“Izsniegt lasītājiem grāmatas”*. Piekto vietu ieņem uzdevums *“Organizēt publiskos pasākumus”*. Jāpiemin, ka šo uzdevumu neviens lietotājs nav licis ne pirmajā, ne arī otrajā vietā. Un kā pēdējais uzdevums tiek minēts *“Pārrunāt ar lasītāju viņa problēmas”*, arī šis uzdevums nevienā gadījumā nav likts ne pirmajā, ne arī otrajā vietā. Tikai 4 no aptaujātajiem 50 respondentiem izmantoja piedāvāto iespēju izteikt savu variantu. Viens lietotājs pirmajā vietā liek uzdevumu *“Cīnīties par algas paaugstināšanu”*, otrs šo pašu uzdevumu liek septītajā vietā. Viens lietotājs trešajā vietā liek uzdevumu *“Būt laipnam”* un viens lietotājs septītajā vietā liek uzdevumu *“Ar savu personības šarmu celt profesijas prestižu”*.

Arī jautājumā par bibliotekāriem vēlamajām īpašībām lietotājiem tika piedāvāts saranžēt īpašības, kā arī piedāvāts ieteikt savu variantu (skat. Pielikumu Nr.2). Pirmajā vietā lielākā daļa lietotāju (36) liek *profesionālo kompetenci*. Otrajā vietā ir *plašas zināšanas un laipnība, uzmanība, izpalīdzība*. Tā pati *laipnība, uzmanība un izpalīdzība* tiek likta arī trešajā vietā. Diemžēl tādas īpašības kā *tolerance* un *pievilcīgs ārējais izskats* tiek liktas divās pēdējās vietās. Divi lietotāji no aptaujātajiem ir izmantojuši

iespēju piedāvāt savus īpašību variantus. Viens lietotājs min *humora izjūtu* un liek to otrajā vietā. Cits lieteotājs par bibliotēkām nepieciešamu rakstura īpašību uzskata *atvērtību pārmaiņām* un liek to sestajā vietā.

Jautājumā par to, kāds lietotāju acīs ir LNB bibliotēkās tika piedāvāti 11 atbilžu varianti (skat. Pielikumu Nr.2), turklāt lietotāji varēja izvēlēties nevis vienu atbildi, bet vairākas (skat. 11.attēlu).

11. attēls. LNB bibliotēkās lasītāja acīs.

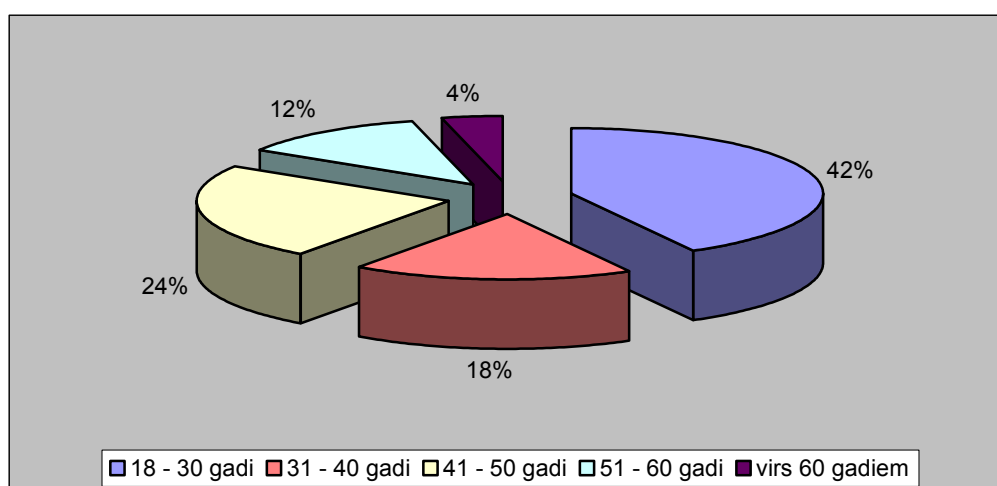
Kā redzams, lielākā daļa lietotāju LNB bibliotēkās redz kā *cilvēkus, kuri vienmēr palīdz*, kā *sava darba patriotus*, arī kā *sievietes gados*. Diemžēl tikai nelielam lietotāju skaitam mēs šķietam *elegantas, valdzinošas būtnes*. Bet, ja salīdzina ar bibliotēkām nepieciešamajām īpašībām, pievilcīgs ārējais izskats arī tika likts pēdējā vietā. Par laimi, neviens lietotājs neizvēlējās atbildes variantu “*Cilvēks, kurš darba laikā var lasīt grāmatas*”.

Aptaujātajiem lietotājiem kopumā ir pozitīvs priekšstats par LNB bibliotēkām. Tie tiek atzīti par profesionāliem, zinošiem un vienmēr gataviem palīdzēt. Diemžēl

aptaujas rezultāti rāda arī to, ka bibliotekārās profesijas prestižs sabiedrībā ir tikai vidējs vai zems. Tā, ka bibliotekāra tēlu sabiedrības acīs veido arī ar bibliotēku tieši nesaistīti cilvēki, svarīgi ir uzzināt arī viņu viedokli šajā jautājumā.

4.3. Neatkarīgo ekspertu aptaujas rezultāti

Lai iegūtu pēc iespējas plašāku priekšstatu par sabiedrībā valdošajiem bibliotekāru stereotipiem, tika nolemts veikt aptauju sabiedrības daļā, kam nav tiešas saistības ar bibliotēkām un bibliotekāriem. Pēc nejaušības principa tika aptaujāti 50 cilvēki Rīgā, Rīgas rajona Babītes un Garkalnes pagastos, Madonā, Kuldīgā un Rēzeknes rajona Silmalas pagastā. Tika izdalītas 50 anketas (skat. Pielikumu Nr.3), visas tika saņemtas atpakaļ un visas arī tika atzītas par derīgām. Veicot neatkarīgo ekspertu aptauju, gribējās aptaujāt tādus cilvēkus, kas bibliotēkās nelasa, vai arī lasa maz. No 50 respondentiem 36 bibliotēkās nelasa, 13 respondenti lasa dažādās Latvijas bibliotēkās – Latvijas Universitātes bibliotēkā, Rīgas Tehniskās universitātes bibliotēkā, Ziemeļblāzmas bibliotēkā, Juglas bibliotēkā, Torņakalna bibliotēkā, Imantas bibliotēkā, Madonas bibliotēkā, Preiļu bibliotēkā, Kuldīgas bibliotēkā, Ogres bibliotēkā, Babītes bibliotēkā. Tikai viens respondents uzrādīja, ka lasa vairākās bibliotēkās – Rīgas Centrālajā bibliotēkā, Latvijas Universitātes bibliotēkā, Rēzeknes pilsētas bibliotēkā un Sakstagala pagasta bibliotēkā.

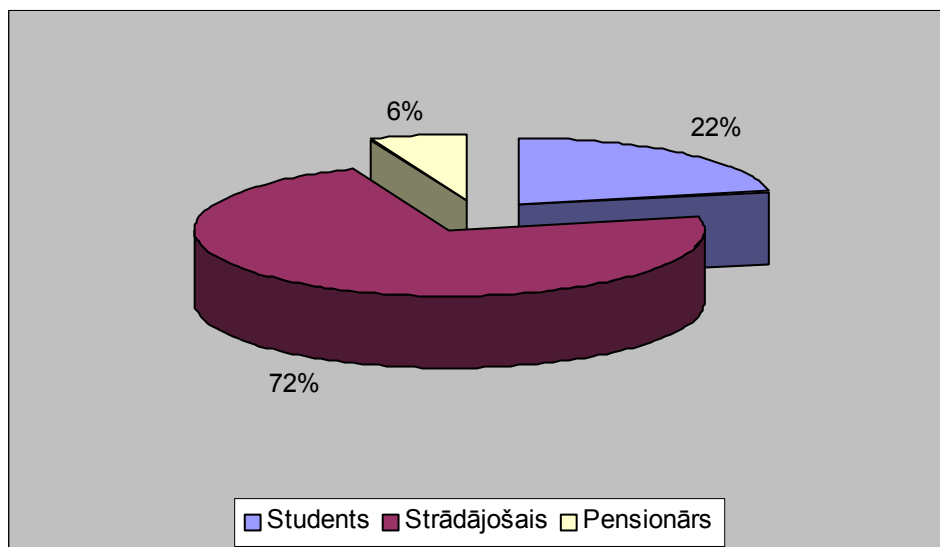

12. attēls. Respondentu sadalījums pa vecuma grupām (%)

Kā redzams no 12. attēla (skat. 44. lpp.), lielākā daļa aptaujāto ir vecumā no 18 līdz 30 gadiem. Tikai 4 % no aptaujātajiem ir pensijas vecuma cilvēki.

Respondentu sadalījums pēc nodarbošanās veida ir redzams 13. attēlā.

Lielākā daļa respondentu ir strādājošie. Iespējams, ka daļa strādājošo vienlaicīgi ir arī studenti.

13. attēls. Respondentu sadalījums pēc nodarbošanās veida (%)

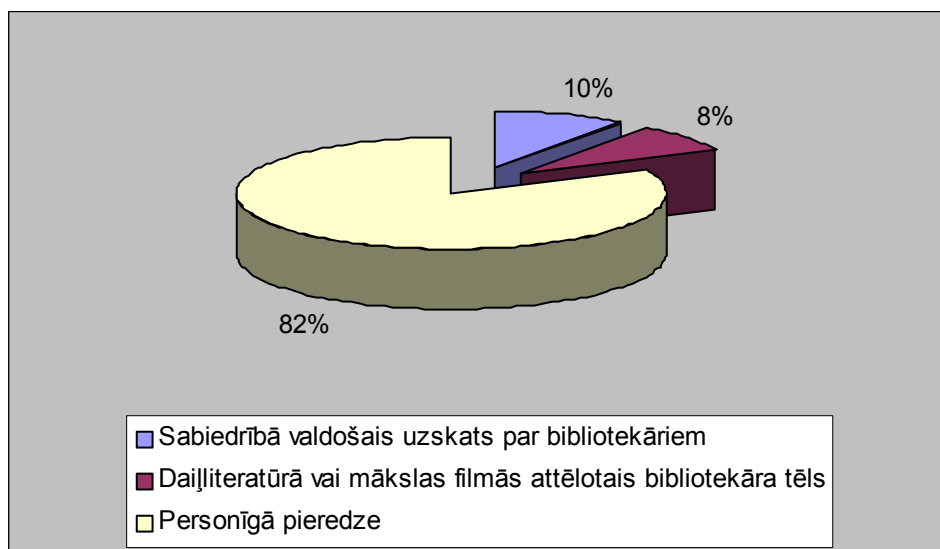
Respondentiem tika uzdots jautājums, kur viņi iegūst sev nepieciešamo informāciju (skat. Pielikumu Nr.3). Piedāvāti 5 atbilžu varianti, iespēja izvēlēties savu variantu, kā arī iespēja izvēlēties variantu – *man nevajag informāciju*. Šo piedāvāto variantu neizvēlējās neviens respondents.

Informācijas iegūšanas vietas sarindojās šādā secībā:

1. Internets;
2. Avīzes, žurnāli;
3. Televīzijas raidījumi;
4. Bibliotēka;
5. Sava mājas bibliotēka.

21 respondents norādīja arī citus informācijas iegūšanas veidus – no radio, no vecākiem, no draugiem, paziņām un kolēģiem. Divi respondenti ir uzrādījuši, ka informāciju iegūst no klačām. Viens respondents atbild, ka konsultējas ar kompetentiem cilvēkiem tajā nozarē, kurā viņam šī informācija ir nepieciešama.

Jautājumā, kāds ir respondentu viedoklis par bibliotekāriem, tika piedāvāti trīs atbilžu varianti – pozitīvs, negatīvs vai neitrāls. Respondentu domas dalījās tikai starp diviem variantiem – 29 respondentiem viedoklis ir pozitīvs, 21 – neitrāls.

14. attēls. Faktori, kas veido respondentu viedokli par bibliotekāriem.

Kā redzams no 14. attēla, respondentu viedokli par bibliotekāriem lielāko tiesu veido personīgā pieredze - 41 respondents izvēlējās šo atbildes variantu, 4 respondenti apgalvo, ka viņu viedokli veido daiļliteratūrā vai mākslas filmās attēlotais bibliotekāra tēls un 5 respondentu viedokli ietekmē sabiedrībā valdošais uzskats par bibliotekāriem.

Jautājumā, kādas īpašības ir nepieciešamas labam bibliotekāram tika piedāvāti ranžēšanai 5 atbilžu varianti, kā arī iespēja piedāvāt savu atbildes variantu (skat. Pielikumu Nr.3). Par visnepieciešamāko īpašību labam bibliotekāram tika atzīta profesionālā kompetence, gandrīz tikpat nepieciešama ir arī laipnība, uzmanība un izpalīdzība. Trešajā vietā tiek liktas plašas zināšanas, ceturtajā – tolerance un piektajā – ārējais izskats. Daži respondenti tomēr ārējo izskatu liek arī pirmajā (3 respondenti) un otrajā (3 respondenti) vietā. 8 respondenti piedāvā savus atbilžu variantus – erudīcija, smaidīgums, atsaucība, ieinteresētība apmeklētāju vajadzībās. Viens respondents atzīmē, ka labam bibliotekāram ir jāpārziņina grāmatu klāsts bibliotēkā, kurā viņš ieņem bibliotekāra amatu. Cits respondents kā visnepieciešamāko īpašību labam bibliotekāram min mīlestību pret savu darbu.

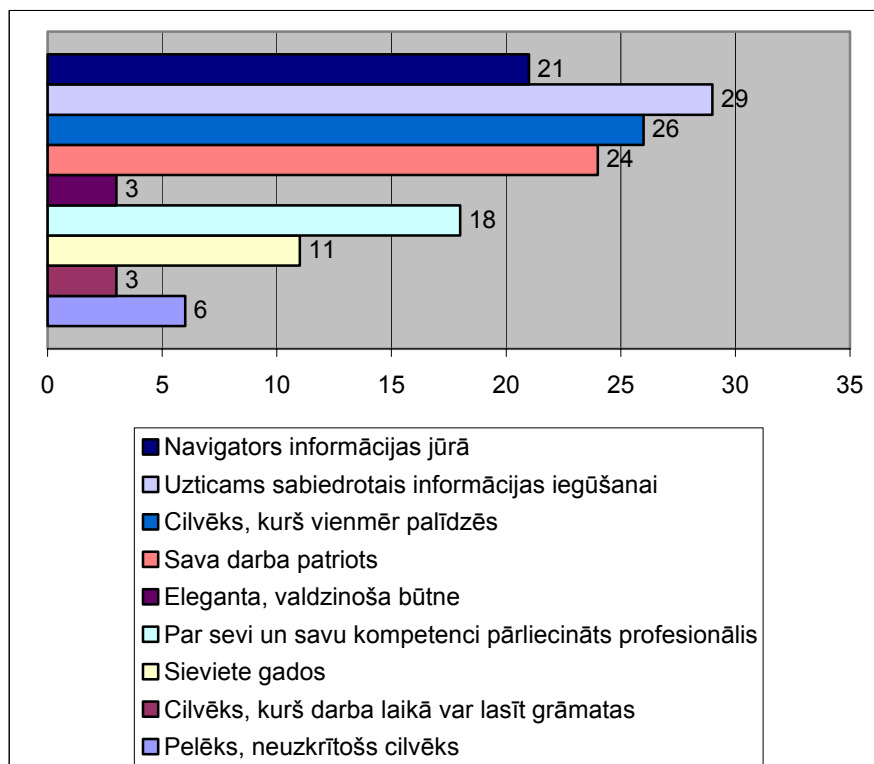
Arī jautājumā par bibliotekāru galvenajiem uzdevumiem respondentiem tika piedāvāts saranžēt 6 atbilžu variantus un piedāvāt savu atbildes variantu (skat. Pielikumu Nr.3). Apmēram vienāds skaits respondentu (17 un 18) pirmajā vietā ierindo attiecīgi uzdevumus *būt par starpnieku starp informāciju un lietotāju* un *izsniegt lasītājiem grāmatas*. Otrajā vietā tiek likts uzdevums *sameklēt atbildes uz lasītāju jautājumiem*. Trešajā vietā – *uzkrāt, sakārtot, radīt un izplatīt zināšanas*. Zemākas vietas ieņem tādi

uzdevumi kā *organizēt publiskos pasākumus* un *pārrunāt ar lasītāju viņa problēmas*.

Vairāki respondenti ir izmantojuši iespēju piedāvāt savus atbilžu variantus:

- *Pirmajam uzzināt jaunumus;*
- *Radīt labvēlīgu vidi lietotājiem;*
- *Informēt par jaunākajām grāmatām;*
- *Būt profesionālim (ejot uz bibliotēku esmu pārliecināts, ka saņemšu labu servisu un nepieciešamo informāciju reālā laikā, tas ir – man nebūs tur jāsēž dienām ilgi, meklējot nepieciešamo).*

Kā redzams no 15. attēla, respondenti bibliotekāru redz kā *uzticamu sabiedroto informācijas iegūšanā* (29 respondenti), *cilvēku, kurš vienmēr palīdzēs* (26 respondenti) un *sava darba patriotu* (24 respondenti). Tikai seši neatkarīgie eksperti uzskata, ka bibliotekārs ir *pelēks, neuzkrītošs cilvēks*. Un tikai trīs – ka *cilvēks, kurš darba laikā var lasīt grāmatas*.

15. attēls. Bibliotekāra tēls.

Jāsecina, ka sabiedrības uzskats par bibliotekāriem ir samērā pozitīvs. Lai gan daudzi neatkarīgie eksperti bibliotēkās nelasa, redzams, ka bibliotekārus kā cilvēkus un profesionāļus pazīst.

4.4. Aptauju rezultātu salīdzinājums

Salīdzinot lietotāju, bibliotekāru un neatkarīgo ekspertu anketu rezultātus, jāsecina, ka sabiedrība par bibliotekāriem ir labākās domās, nekā bibliotekāri paši par sevi.

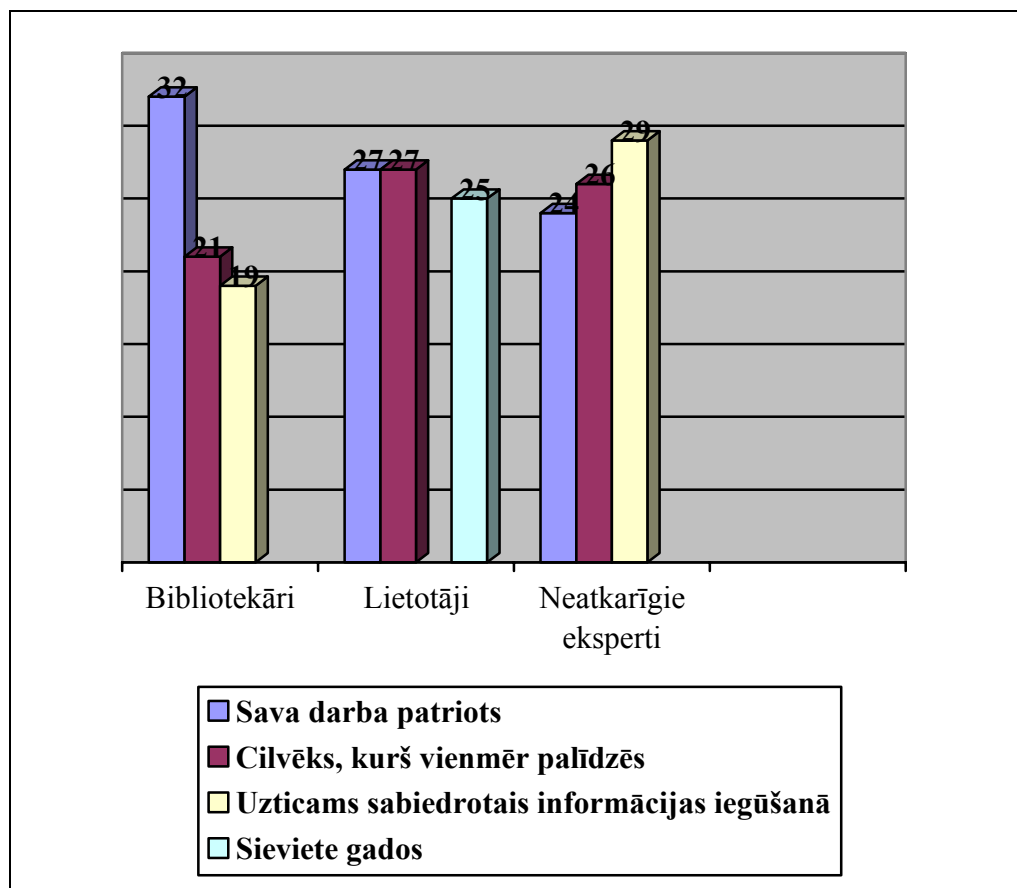
Lietotāji savās anketās atzīst, ka LNB bibliotekāri ir *profesionāli kompetenti, laipni, uzmanīgi un izpalīdzīgi*. LNB bibliotekāra tēls lietotāja acīs ir – *cilvēks, kurš vienmēr palīdzēs, sava darba patriots*, diemžēl arī *sieviete gados*. Par pēdējo apzīmējumu nenākas brīnīties, jo lielākajai daļai bibliotekāru - sieviešu, kas piedalījās anketēšanā, darba stāžs LNB ir lielāks par 10 gadiem (un lielai daļai tas ir lielāks par 20 gadiem). Protams, to zināmā mērā var uzskatīt par ieguvumu, jo cilvēks, tik daudzus gadus strādādams ar informāciju, ir kļuvis par patiešām augsta līmeņa profesionāli. Bet nenoliedzama ir arī lasītāju vēlme redzēt vairāk jaunu seju LNB telpās.

LNB bibliotekāri atzīst, ka viņi, pirmkārt ir *sava darba patrioti* un tikai pēc tam *cilvēki, kas vienmēr palīdzēs un uzticami sabiedrotie informācijas iegūšanā*.

Neatkarīgajiem ekspertiem, protams, ir tikai apkopojošs priekšstats par bibliotekāriem. Viņi uzskata, ka bibliotekāri, pirmkārt, ir *uzticami sabiedrotie informācijas iegūšanā*, otrkārt, *cilvēki, kuri vienmēr palīdzēs* un treškārt, *sava darba patrioti*.

Jautājumā par bibliotekāru galvenajiem uzdevumiem kā lietotāji, tā bibliotekāri un arī neatkarīgie eksperti ir vienoti – lielākā daļa atzīst, ka pirmajā vietā ir liekams uzdevums *būt par starpnieku starp informāciju un lietotāju*. Otrajā vietā gan bibliotekāri, gan lietotāji liek uzdevumu *uzkrāt, sakārtot, radīt, izplatīt zināšanas*, bet neatkarīgie eksperti otrajā vietā liek uzdevumu – *izsniegt lasītājiem grāmatas*.

Arī jautājumā par bibliotekāram nepieciešamajām vai vēlamajām īpašībām lietotāju, bibliotekāru un neatkarīgo ekspertu domas nedalās – visi atzīst, ka svarīgākā īpašība ir *profesionālā kompetence*. Lietotāji un neatkarīgie eksperti otrajā, bet bibliotekāri trešajā vietā liek *laipnību, uzmanību un izpalīdzību*. Savukārt *plašas zināšanas* lietotāji un neatkarīgie eksperti liek trešajā vietā, bet bibliotekāri – otrajā.

16. attēls. Bibliotekāru, bibliotēkas lietotāju un neatkarīgo ekspertu viedoklis par bibliotekāriem.

Pārsteidzoši fakti atklājas, salīdzinot anketas jautājumu par to, kādu bibliotekāru redz lietotāji un neatkarīgie eksperti un kādu bibliotekāru redz paši bibliotekāri (skat. 16. attēlu). LNB bibliotekārs lietotāju acīs, pirmkārt, ir *cilvēks, kurš vienmēr palīdzēs*, otrkārt - *sava darba patriots*, un tikai pēc tam - *sieviete gados* un *navigators informācijas jūrā*. Neviens LNB lietotājs nav izvēlējies atbildes variantu *cilvēks, kurš darba laikā var lasīt grāmatas*. Neatkarīgie eksperti arī bibliotekārus redz, pirmkārt, kā *uzticamus sabiedrotos informācijas iegūšanā*, otrkārt, kā *cilvēkus, kuri vienmēr palīdzēs* un treškārt, kā *sava darba patriotus*. Seši neatkarīgie eksperti uzskata, ka bibliotekārs ir *pelēks, neuzkrītošs cilvēks* un trīs neatkarīgie eksperti uzskata, ka bibliotekārs *darba laikā var lasīt grāmatas*. Bibliotekāru atbildēs pirmo vietu ieņem variants *sava darba patriots*, otrajā vietā variants - *cilvēks, kurš vienmēr palīdzēs*, trešajā vietā variants - *uzticams sabiedrotais informācijas iegūšanā*. Trīs bibliotekāri uzskata, ka LNB bibliotekāri ir *cilvēki, kas darba laikā var lasīt grāmatas*.

Vēl pārsteidzošāka situācija atklājas, analizējot bibliotekāru atbildes uz jautājumu, kāds, pēc viņu domām, ir sabiedrībā valdošais bibliotekāra stereotips. Lielākā daļa bibliotekāru (25 respondenti) uzskata, ka tas ir *pelēks, neuzkrītošs cilvēks*. Otrajā vietā ir atbildes variants - *sieviete gados* un trešajā vietā - *cilvēks, kurš darba laikā var lasīt grāmatas*. Tas liecina par ārkārtīgi zemu pašvērtējumu, jo tikai 6 no aptaujātajiem 50 bibliotēkas lietotājiem un tikai 6 no 50 neatkarīgajiem ekspertiem bibliotekārus uzskata par pelēkiem, neuzkrītošiem cilvēkiem. Variantu *sieviete gados* gan izvēlas puse (25 respondenti) no aptaujātajiem bibliotēkas lietotājiem un 11 respondenti no 50 neatkarīgajiem ekspertiem. Neviens bibliotēkas lietotājs šajā jautājumā neizvēlējās atbildes variantu - *cilvēks, kurš darba laikā var lasīt grāmatas*, bet starp neatkarīgajiem ekspertiem šo variantu izvēlējās tikai trīs respondenti.

Salīdzinot LNB lietotāju, bibliotekāru un neatkarīgo ekspertu anketās iegūtos rezultātus, ar nožēlu nākas secināt, ka bibliotekāru domas par savas profesijas prestižu ir vēl zemākas, nekā lietotāju un arī lielas sabiedrības daļas domas. Lai arī bibliotekāru spriedums par sevi kā profesionāļiem ir visumā pozitīvs, tomēr atbildes uz jautājumu par to, kāds pēc bibliotekāru domām ir sabiedrībā valdošais bibliotekāra stereotips, liecina par zemu pašnovērtējumu, par neticību sabiedrības pozitīvam spriedumam.

NOBEIGUMS

Bibliotēka visos laikos ir bijusi kultūras, izglītības un informācijas centrs sabiedrībā. Bibliotēkā vienmēr uzturas izglītoti, zinoši, zinātkāri cilvēki. Tādi ir bibliotēkas lietotāji, tādiem jābūt arī bibliotekāriem.

Bibliotekārs kā personība veido savas bibliotēkas auru, reklamē savu precī – informāciju, tādēļ viņam ir jābūt radošam attieksmē pret savu darbu. Bibliotekāram jāprot orientēties informācijas klāstā, jāprot informāciju izplatīt. Jebkuros laikos bibliotekāram ir jābūt intelligentai personībai – laipnai, saprotošai, zinošai, arī atraktīvai. Attieksmei pret lietotājiem ir jābūt tādai, lai cilvēkiem gribētos nākt uz bibliotēku atkal un atkal.

Mūsdienās bibliotēka ir zaudējusi savu romantisko veidolu kā kultūras un mākslas vērtību glabātāja, tā pārvēršas par interneta un multimediju centru. Tādēļ ir nepieciešama jauna bibliotekārās profesijas koncepcija. Ir jāveidojas pilnīgi citiem stereotipiem. Viens no stereotipiem uz kuru bibliotekāram vajadzētu tiekties ir - bibliotekārs kā psihologs, jo viņam katrs bibliotēkas lietotājs jāuztver kā vienreizēja personība, jācenšas izprast viņa vēlmes, intereses, viņa zināšanas, kultūras un izglītības līmeni. Bibliotekāram ir jāklūst arī par informācijas darbinieku, informācijas brokeri, informācijas pārvaldītāju, jo viņam ir jāparāda bibliotēkas lietotājam pareizais ceļš uz to informāciju, kuru vēlas iegūt lietotājs.

Ar nožēlu nākas atzīt, ka šobrīd sāk atkārtoties tas pats process, kas veidojās divdesmitā gadsimta sākumā. Toreiz bibliotekāri par sava darba galveno uzdevumu uzskatīja krājumu glabāšanu. Tagad mēs vairāk orientējamies uz informācijas vākšanu, organizēšanu, izplatīšanu un pārvaldību. Aiz rūpēm par informāciju mēs esam nedaudz pazaudējuši rūpes par lasītāju, par katru indivīdu, kurš ienāk mūsu bibliotēkā un kuram ir visas tiesības uz nedalītu bibliotekāra uzmanību.

Darba sākumā izvirzītā hipotēze, ka bibliotekārie stereotipi ir pilnībā mainījušies, nav apstiprinājusies. Daļa no sabiedrībā jau sen izveidotajiem stereotipiem vēl aizvien atbilst patiesībai. Pētījums pierādīja, ka šobrīd sabiedrības lielā daļā valdošais bibliotekāra stereotips ir šāds - bibliotekāre noteikti ir sieviete gados, sava darba patriote, diezgan pelēka un neizteiksmīga personība, darba laikā viņai ir iespēja izlasīt jaunākās bibliotēkā ienākušās grāmatas. Nenoliedzami, daudzi no aptaujātajiem respondentiem tomēr ir izveidojuši sev citādu bibliotekāra stereotipu – uzticams sabiedrotais informācijas iegūšanā; cilvēks, kurš vienmēr palīdzēs; navigators informācijas jūrā. Diemžēl šis stereotips vēl aizvien ir mazākumā.

Mēs, bibliotekāri, paši negatīvos stereotipus esam radījuši. Mums arī jādara viss iespējamais, lai tos izskaustu. Mums ir jāizturas pret katru bibliotēkas lietotāju tieši tā, kā mēs gribētu, lai izturas pret mums. Mums ir jāpierāda katram bibliotēkas lietotājam, katram sabiedrības loceklim, ka mēs esam neaizvietojami profesionāļi savā jomā.

Bibliotekāram ir jābūt īstenam navigatoram informācijas jūrā. Viņam jāatbilst savas profesijas noteiktajam intelekta līmenim, jābūt vispusīgi izglītotam, informētam par visu jauno un aktuālo. Tikai tad lietotājs spēs novērtēt bibliotekāru un pastāvošie stereotipi mainīsies daudz ātrāk, nekā tas notiek tagad.

IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI

1. **Berns, Eriks.** *Spēles, ko spēlē cilvēki* : cilvēku attiecību psiholoģija. Rīga : Birojs 2000 Plus, 2002. 202 lpp. ISBN 9984-9528-0-0.
2. *Bibliotēku likums* [tiešsaiste]. LR Kultūras ministrija, 2002 [skatīts 2005.g. 6.okt.]. Pieejams: <http://www.km.gov.lv/UI/main.asp?id=13185>
3. **Egle, Ilze.** Bibliotēku misija tradicionālās un virtuālās informācijas krustcelēs. *No: Starptautiskā konference "Latviešu grāmata un bibliotēka: 1525-2000"* : materiālu krājums II . Rīga : Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2001, 140.-159. lpp.
4. **Freimane, Gunta.** *Bibliotēkārā psiholoģija*. Latvijas Universitāte. Filoloģijas fakultāte. Bibliotēkzinātnes un informācijas katedra. Rīga : [b.i.], 1998. 75 lpp. ISBN 9984-516-23-7.
5. **Glosiene, A.** *Sabiedrisko attiecību ABC bibliotekāriem*. No lietuviešu val. tulk. Liene Jūrmane. Rīga : Zvaigzne ABC, 2001. 52 lpp. ISBN 9984-17-943-5.
6. **Kalinka, I.** Bibliotēkārā un lasītāja saskarsme tautas bibliotēkās. *No: Bibliotēkārā un lasītājs* : tematisks rakstu krājums. Rīga : Latvijas Nacionālā bibliotēka, 1991, 13.-26.lpp.
7. **Kokina, D., Sporāne, B.** *Bibliotēkārā ētika*. Rīga : Elpa, 2002. 99 lpp. ISBN 9984-743-00-4.
8. Kopenhāģenas deklarācija. *Es daru tā*, Nr.13, 1999, 12.-13.lpp.
9. **Kupčs, J.** *Saskarsmes psiholoģija: saskarsmes būtība*. Rīga : Zvaigzne ABC, 1997. 72 lpp. ISBN 9984-04-123-9.
10. Noteikumi par bibliotēkas darbam nepieciešamo darbinieku skaitu un darbinieku amatu ieņemšanai nepieciešamo izglītību : Ministru kabineta noteikumi Nr.371. *Latvijas Vēstnesis*, Nr.119, 2001, 17.aug., 4.lpp.
11. **Omārova, S.** *Cilvēks runā ar cilvēku* : sakarsmes psiholoģija. Rīga : Kamene, 1996. 126 lpp. ISBN 9984-9056-0-8.
12. **Raciborska, Zanda.** Bibliotēka un bibliotekārs: priekšstati un realitāte. *Labrīt*, 1995, 8. apr., 14. lpp.
13. **Sardiko, S.** Saskarsme bibliotēkā: psiholoģiskie aspekti. *No: Bibliotēkārā un lasītājs* : tematisks rakstu krājums. Rīga : Latvijas Nacionālā bibliotēka, 1991, 59.-74. lpp.
14. **Sent-Ekziperī, A.** *Cilvēku zeme*. No franču val. tulk. Maija Silmane. Rīga : Daugava, 1998. 158 lpp. ISBN 9984-644-07-3.
15. **Sporāne, B.** Bibliotēka mainīgā vidē. *Es daru tā*, Nr.1, 1994, 5.-12.lpp.
16. **Stīvensone, Dž.** *Bibliotēku un informācijas pārvaldība* : angļu-latviešu un latviešu-angļu terminu skaidrojošā vārdnīca. No angļu val. tulk. Baiba Sporāne ; zin. red. Inese Auziņa-Smita. Rīga : Zvaigzne ABC, 2001. 243 lpp. ISBN 9984-22-089-3.

17. **Stūrmane, Aiva.** Bibliotekāra profesija laika gaitā un izmaiņas priekšstats par to. *Bibliotēku Vēstis*, Nr.5, 1998, 2.-11. lpp.
18. **Stūrmane, Aiva.** Bibliotekārs pirms un pēc automatizācijas. *Bibliotēku Vēstis*, Nr.7, 1998, 2.-7. lpp.
19. **Šulmane, I., Kruks, S.** *Stereotipi Latvijas presē* [tiešsaiste]. Latvijas Universitāte, 2004. [skatīts 2005.g. 6.okt.]. Pieejams: www.lu.lv/szf/faili/Stereotipi.pdf
20. **Vilks, Andris.** *Vai topošais bibliotekārs mācās būt prestižs?* [tiešsaiste]. Latvijas Universitāte, 2004. [skatīts 2005.g. 6.okt.]. Pieejams: <http://ww1.lu.lv/zinas/277.html>
21. *Harrod`s Librarians` Glossary and Reference Book* : a directory of over 9,600 terms, organizations, projects and acronyms in the areas of information management, library science, publishing and archive management. Compiled by Ray Prytherch. Aldeshot : Gower Publishing Company Limited, 2000. 787 p. ISBN 0-566-080-184.
22. *International Encyclopedia of Information and Library Science.* Ed. by John Feather and Paul Sturges. London, New York : Routledge, 2003. 688 p. ISBN 0-415-25901-0.
23. **Алтухова, Г.А.** Беседы об этике и имидже. *Библиотека*, №2, 1993, с.39-41.
24. **Алтухова, Г.А.** Поговорим об этике. *Библиотека*, №3, 1998, с.32-35.
25. *Библиотечная этика в странах мира* : сборник кодексов. Санкт-Петербург : Издательство Российской национальной библиотеки, 2002. 156 с. ISBN 5-8192-0122-1.
26. **Ванина, О.Н.** *Методы исследования стереотипа* [tiešsaiste]. Самара : Интернет сообщество Социологии, [б.г.]. [skatīts 2004.g. 31.maijā]. Pieejams: <http://sociologi.narod.ru/stereotip/3.htm>
27. **Васильев, И.А.** *Социологические исследования в библиотеках* : практическое пособие : основы методологии, разработка программы, организация исследования, обработка результатов, примеры анкет. Санкт-Петербург : Профессия, 2002. 174 с. ISBN 5-939130-14-3.
28. **Дервянко, Е.В.** Навигаторы знания: будущее библиотечной и информационной профессий. *Библиотековедение*, №2, 2000, с.8-11.
29. **Джеззард, Э.** Надо быть библиотекарем..., чтобы не платить штраф за превышение скорости. *Научные и технические библиотеки*, №10, 2002, с.101-104.
30. **Езова, С.А.** Полезные библиотекари, полезные пользователи. *Научные и технические библиотеки*, №5, 1999, с.27-32.

31. **Олзоева, Г.К.** Феминизация библиотечного дела: за и против. *Библиотекосведение*, №5, 2001, с.18-38.
32. **Пилипченко, О.И.** Наша профессия сегодня и завтра. *Вестник БАЕ*, №3, 2000, с.92-96.
33. *Профессия библиотекарь. Состояние. Требования. Испытание временем* [tiešsaiste]. Киев : Национальная парламентская библиотека Украины, [б.г.]. [skatīts 2003.g.12.dec.]. Pieejams: <http://library.ntu-kpi.kiev.ua/html/arhiv/arh177/tom1/777/Doc8/HTML>
34. **Фромм, Э.** *Бегство от свободы*. Пер. с англ. Г.Ф. Швейника. Москва : Прогресс : Универс, 1995. 252 с.
35. **Частикова, Э.** Нас не разгадать вовек! *Библиотека*, №5, 2000, с.72-73.

Nepublicētie materiāli

36. **Bāliņa, Velga.** *Mūsdienu tautas bibliotēku bibliotekārs* (uz Rīgas Centrālās bibliotēkas bāzes) : maģistra darbs. Latvijas Universitāte. Rīga, 2004. 97 lpp.
37. **Korne, Daiga.** *Bibliotekāra personības vērtību un sociālo lomu savstarpējā mijiedarbība* : maģistra darbs. Latvijas Universitāte. Rīga, 2002. 120 lpp.
38. **Raļa, Daiga.** *Bibliotekārs darba tirgū* : maģistra darbs. Latvijas Universitāte. Rīga, 1998. 98 lpp.

PIELIKUMI

APTAUJAS ANKETA

LNB bibliotekārs

Labdien, kolēģi! Es rakstu bakalaura darbu par mūsdienu sabiedrībā valdošajiem bibliotekāru stereotipiem. Lai uzzinātu mūsu pašu domas par bibliotekāro profesiju, par mums pašiem kā cilvēkiem, personībām un profesionāļiem, lūdzu Jūs atbildēt uz anketas jautājumiem.

Izlasiet jautājumus. No piedāvātajiem atbilžu variantiem ar aplīti apvelciēt skaitli/ -ļus, atzīmējot Jums pieņemamāko/-os variantu/-us. Ja neviens no tiem Jūs neapmierina, lūdzu ierakstiet savu viedokli ailītē cits.

Anketa ir anonīma un visi iegūtie dati tiks izmantoti tikai kopsavilkuma veidā.

Paldies par atsaucību!

1. Kāda ir Jūsu specialitāte?

1 – bibliotekārs

2 – filologs

3 – vēsturnieks

4 – kultūras un mākslas darbinieks

5 – cita _____

2. Kāds ir Jūsu darba stāžs gados bibliotēkā/-ās:

Darba stāžs gados LNB:

1 – mazāks par gadu

1 – mazāks par gadu

2 – no 1 līdz 5 gadiem

2 – no 1 līdz 5 gadiem

3 – no 5 līdz 10 gadiem

3 – no 5 līdz 10 gadiem

4 – no 10 līdz 15 gadiem

4 – no 10 līdz 15 gadiem

5 – no 15 līdz 20 gadiem

5 – no 15 līdz 20 gadiem

6 – virs 20 gadiem

6 – virs 20 gadiem

3. Kāpēc Jūs izvēlējāties strādāt bibliotēkā (iespējami vairāki atbilžu varianti)?

1 – interesants darbs

6 – ieteica draugi, vecāki

2 – viegls darbs

7 – iespēja viegli piekļūt informācijai

3 – kulturāla vide

8 – nejaušība

4 – saskarsme ar cilvēkiem

9 – cits

*5 – iespēja darbu apvienot ar
mācībām*

4. Kas Jūs šobrīd motivē strādāt LNB (iespējami vairāki atbilžu varianti)?

<i>1 – interesants darbs</i>	<i>7 – iespēja strādāt 0,5 / 1,5 slodzi</i>
<i>2 – viegls darbs</i>	<i>8 – viegla piekļūšana informācijai</i>
<i>3 – kulturāla vide</i>	<i>9 – kaut kur jāstrādā</i>
<i>4 – saskarsme ar cilvēkiem</i>	<i>10 – cits</i>
<i>5 – iespēja darbu apvienot ar mācībām</i>	_____
<i>6 – atsaucīgi kolēģi</i>	_____

5. Kādi Jūsuprāt ir bibliotekāra galvenie uzdevumi (izvērtējiet, lūdzu, katru piedāvāto variantu, sākot ar svarīgāko 1 un beidzot ar mazsvarīgāko 7)?

- izsniegt lasītājiem grāmatas*
- sameklēt atbildes uz lasītāju jautājumiem*
- uzkrāt, sakārtot, radīt, izplatīt zināšanas*
- organizēt publiskos pasākumus*
- pārrunāt ar lasītāju viņa problēmas*
- būt par starpnieku starp informāciju un lietotāju*
- Jūsu variants* _____

6. Kādas īpašības Jūsuprāt ir vajadzīgas labam bibliotekāram (izvērtējiet, lūdzu, katru piedāvāto variantu, sākot ar svarīgāko 1 un beidzot ar mazsvarīgāko 5)?

- profesionālā kompetence*
- laipnība, uzmanība, izpalīdzība*
- tolerance*
- pievilcīgs ārējais izskats*
- plašas zināšanas*
- spēja komunicēt*
- Jūsu variants* _____

7. Kādi Jūsaprāt ir LNB bibliotekāri ?

1 – pelēks, neuzkrītošs cilvēks	8 – cilvēks, kurš vienmēr palīdzēs
2 – cilvēks, kurš darba laikā var lasīt grāmatas	9 – zinošs, bet savu pārākumu demonstrējošs cilvēks
3 – sieviete gados	10 – uzticams sabiedrotais informācijas iegūšanai
4 – neelastīgs pedants	11 – navigators informācijas jūrā
5 – par sevi un savu kompetenci pārliecināts profesionālis	
6 – eleganta, valdzinoša būtne	
7 – sava darba patriots	

8. Kādi Jūsaprāt ir sabiedrībā valdošie bibliotekāru stereotipi ?

1 – pelēks, neuzkrītošs cilvēks	6 – eleganta, valdzinoša būtne
2 – cilvēks, kurš darba laikā var lasīt grāmatas	7 – sava darba patriots
3 – sieviete gados	8 – cilvēks, kurš vienmēr palīdzēs
4 – neelastīgs pedants	9 – zinošs, bet savu pārākumu demonstrējošs cilvēks
5 – par sevi un savu kompetenci pārliecināts profesionālis	10 – uzticams sabiedrotais informācijas iegūšanai
	11 – navigators informācijas jūrā

9. Kāda ir Jūsu attieksme pret negatīvo bibliotekāra stereotipu?

1 – samierināties	4 – noliedzat savu piederību stereotipam
2 – cīnāties, lai pierādītu, ka bibliotekāri neatbilst negatīvajiem stereotipiem	5 – uzskatat, ka daži bibliotekāri atbilst negatīvajiem stereotipiem
3 – stereotipus rada cilvēki, kuri bibliotēku neapmeklē	6 – uzskatat, ka sabiedrības domas par bibliotekāriem ir pozitīvas
	7 – cits variants _____

Sniedziet, lūdzu, dažas ziņas par sevi!

Dzimums:

- 1 – sieviete
2 – vīrietis

Liels paldies par atsaucību!

APTAUJAS ANKETA LIETOTĀJIEM

Latvijas Nacionālās bibliotēkas bibliotekārs

Labdien! Es rakstu bakalaura darbu par mūsdienu sabiedrībā valdošajiem bibliotekāru stereotipiem. Lai uzzinātu Jūsu domas par bibliotekāriem kā cilvēkiem, personībām un profesionāļiem, kā arī lai uzlabotu mūsu savstarpējo sadarbību, lūdzu Jūs atbildēt uz anketas jautājumiem.

Lūdzu izlasiet jautājumus. No piedāvātajiem atbilžu variantiem ar aplīti apvelciet skaitli/-ļus, atzīmējot Jums pieņemamāko/-os variantu/-us. Ja neviens no tiem Jūs neapmierina, lūdzu, ierakstiet savu viedokli ailītē cits.

Anketa ir anonīma un visi iegūtie dati tiks izmantoti tikai kopsavilkuma veidā.

Paldies par atsaucību!

1. Cik gadus Jūs esat Latvijas Nacionālajā bibliotēkas lasītājs?

1 – mazāk par gadu

3 – no 5 gadiem līdz 10 gadiem

2 – no 1 gada līdz 5 gadiem

4 – ilgāk par 10 gadiem

2. Kāpēc Jūs apmeklējat Latvijas Nacionālo bibliotēku?

1 – bagātīgs krājums

3 – laipni un profesionāli darbinieki

2 – tuvu dzīves / mācību vietai

4 – cits iemesls _____

3. Jūsu viedoklis par Latvijas Nacionālās bibliotēkas bibliotekāriem ir:

1 – pozitīvs

2 – negatīvs

3 – neitrāls

4. Kas Jums patīk Latvijas Nacionālās bibliotēkas bibliotekāros:

1 - profesionālā kompetence

4 - ārējais izskats

2 - laipnība, uzmanība, izpalīdzība

5 - plašas zināšanas

3 - tolerance

5. Kas Jums nepatīk Latvijas Nacionālās bibliotēkas bibliotekāros:

1 – profesionālā nekompetence

3 – neiecietība

2 – nelaiipnība, neuzmanība,

4 – ārējais izskats

neizpalīdzība

5 – zināšanu trūkums

6. Jūsu viedokli par bibliotekāriem veido:

- 1 – sabiedrībā valdošais uzskats par bibliotekāriem
- 2 – daiļliteratūrā vai mākslas filmās attēlotais bibliotekāra tēls
- 3 – personīgā pieredze
- 4 – cits _____

7. Kādi Jūsprāt ir bibliotekāra galvenie uzdevumi (izvērtējiet, lūdzu, katru piedāvāto variantu, sākot ar svarīgāko 1 un beidzot ar mazsvarīgāko 7)?

- ___ izsniegt lasītājiem grāmatas
- ___ sameklēt atbildes uz lasītāju jautājumiem
- ___ uzkrāt, sakārtot, radīt, izplatīt zināšanas
- ___ organizēt publiskos pasākumus
- ___ pārrunāt ar lasītāju viņa problēmas
- ___ būt par starpnieku starp informāciju un lietotāju
- ___ Jūsu variants _____

8. Kādas īpašības Jūsprāt ir vajadzīgas labam bibliotekāram (izvērtējiet, lūdzu, katru piedāvāto variantu, sākot ar svarīgāko 1 un beidzot ar mazsvarīgāko 5)?

- ___ profesionālā kompetence
- ___ laipnība, uzmanība, izpalīdzība
- ___ tolerance
- ___ ārējais izskats
- ___ plašas zināšanas

9. Kāds Jūsprāt ir LNB bibliotekārs (lūdzu, izvēlieties vienu)?

1 – pelēks, neuzkrītošs cilvēks	8 – cilvēks, kurš vienmēr palīdzēs
2 – cilvēks, kurš darba laikā var lasīt grāmatas	9 – zinošs, bet savu pārākumu demonstrējošs cilvēks
3 – sieviete gados	10 – uzticams sabiedrotais informācijas iegūšanai
4 – neelastīgs pedants	11 – navigators informācijas jūrā
5 – par sevi un savu kompetenci pārliecināts profesionālis	
6 – eleganta, valdzinoša būtne	
7 – sava darba patriots	

Sniedziet, lūdzu, dažas ziņas par sevi!

Dzimums:

1 – vīrietis

2 – sieviete

Vecums:

1 – 18 līdz 30 gadi

2 – 31 līdz 40 gadi

3 – 41 līdz 50 gadi

4 – 51 līdz 60 gadi

5 – virs 60 gadiem

Nodarbošanās

1 – students

2 – strādājošais

3 – pensionārs

Liels paldies par atsaucību!

APTAUJAS ANKETA Kāds ir bibliotekārs?

Labdien! Es rakstu bakalaura darbu Latvijas Universitātē par mūsdienu sabiedrībā valdošajiem bibliotekāru stereotipiem. Lai uzzinātu Jūsu domas par bibliotekāriem kā cilvēkiem, personībām un profesionāļiem, lūdzu Jūs atbildēt uz anketas jautājumiem.

Lūdzu izlasiet jautājumus. No piedāvātajiem atbilžu variantiem ar aplīti apvelciet skaitli/ -ļus, atzīmējot Jums pieņemamāko/-os variantu/-us. Ja neviens no tiem Jūs neapmierina, lūdzu ierakstiet savu viedokli ailītē cits.

Anketa ir anonīma un visi iegūtie dati tiks izmantoti tikai kopsavilkuma veidā.

Paldies par atsaucību!

10. Vai Jūs esat kādas bibliotēkas lasītājs/ -a?

1 – jā

Kādas? _____

2 – nē

2. Kur Jūs iegūstat sev vajadzīgo informāciju (izvērtējiet, lūdzu, katru piedāvāto variantu, sākot ar svarīgāko 1 un beidzot ar mazsvarīgāko 7)?

___ bibliotēkā

___ televīzijas raidījumos

___ savā mājas bibliotēkā

___ citur (kur?) _____

___ internetā

___ man nevajag informāciju

___ avīzēs, žurnālos

3. Kāds ir Jūsu viedoklis par bibliotekāriem:

1 – pozitīvs

2 – negatīvs

3 – neitrāls

4. Jūsu viedokli par bibliotekāriem veido:

1 – sabiedrībā valdošais uzskats par bibliotekāriem

2 – daiļliteratūrā vai mākslas filmās atēlotais bibliotekāra tēls

3 – personīgā pieredze

4 – cits _____

5. Kādas īpašības Jūsprāt ir vajadzīgas labam bibliotekāram (izvērtējiet, lūdzu, katru piedāvāto variantu, sākot ar svarīgāko 1 un beidzot ar mazsvarīgāko 6)?

___ profesionālā kompetence

___ laipnība, uzmanība, izpalīdzība

___ tolerance

___ ārējais izskats

___ plašas zināšanas

___ Jūsu variants _____

6. Kādi, Jūsaprāt ir bibliotekāra galvenie uzdevumi (izvērtējiet, lūdzu, katru piedāvāto variantu, sākot ar svarīgāko 1 un beidzot ar mazsvarīgāko 7)?

- izsniegt lasītājiem grāmatas
- sameklēt atbildes uz lasītāju jautājumiem
- uzkrāt, sakārtot, radīt, izplatīt zināšanas
- organizēt publiskos pasākumus
- pārrunāt ar lasītāju viņa problēmas
- būt par starpnieku starp informāciju un lietotāju
- Jūsu variants _____

7. Kā Jūs raksturotu bibliotekāru (varat izvēlieties vairākus variantus)?

- 1 – pelēks, neuzkrītošs cilvēks
- 2 – cilvēks, kurš darba laikā var lasīt grāmatas
- 3 – sieviete gados
- 4 – neelastīgs pedants
- 5 – par sevi un savu kompetenci pārliecināts profesionālis
- 6 – eleganta, valdzinoša būtne
- 7 – sava darba patriots
- 8 – cilvēks, kurš vienmēr palīdzēs
- 9 – zinošs, bet savu pārākumu demonstrējošs cilvēks
- 10 – uzticams sabiedrotais informācijas iegūšanai
- 11 – navigators informācijas jūrā

Sniedziet, lūdzu, dažas ziņas par sevi!

Vecums:

- 1 – 18 līdz 30 gadi
- 2 – 31 līdz 40 gadi
- 3 – 41 līdz 50 gadi
- 4 – 51 līdz 60 gadi
- 5 – virs 60 gadiem

Dzimums:

- 1 – vīrietis
- 2 – sieviete

Nodarbošanās

- 1 – students
- 2 – strādājošais
- 3 – pensionārs

Liels paldies par atsaucību!

ANOTĀCIJA

Bakalaura darbs “Bibliotekāra stereotipi un to maiņa mūsdienās” sniedz ieskatu šobrīd sabiedrībā valdošajos bibliotekāra stereotipos, parāda gan bibliotekāru, gan bibliotēkas lietotāju un visas sabiedrības domas par bibliotekāro profesiju.

Bakalaura darbā izmantoti teorētiskie darbi par bibliotekāra profesiju. Pētījums tiek balstīts uz Latvijas Nacionālajā bibliotēkā un ar bibliotēku nesaistītā sabiedrībā veiktās socioloģiskās aptaujas rezultātiem.

Darbā tiek sniegts galveno jēdzienu raksturojums, aplūkota bibliotekārās profesijas vēsture un attīstības tendences, aplūkots bibliotekāra tēls sabiedrībā, apskatīti sabiedrībā valdošie bibliotekāra stereotipi, kā arī izklāstīti socioloģiskajās aptaujās iegūtie rezultāti, sniegts to novērtējums un izdarīti secinājumi par mūsdienu sabiedrībā valdošajiem bibliotekāru stereotipiem.

ANNOTATION

The subject of my bachelor paper is ” **Stereotypes of a Librarian and Their Change in Nowadays**”. It gives insight into the main stereotypes of a librarian governing in the society at present, revealing not only the views of librarians and library users, but also of the whole society about a profession of a librarian.

Official regulating documents on librarianship were made use of in the research. The bachelor paper focuses on the results of the sociological study carried out at the National Library of Latvia inquiring respondents, selected from different layers.

The paper describes the general terms, exposes a personality of a librarian in the society, giving the stereotypes of a librarian governing in the society, discloses the results achieved in the research and gives evaluation of it, drawing conclusions about the stereotypes of a librarian surviving in the society.

GALVOJUMS

Ar šo es, Inta Dubovska, galvoju, ka bakalaura darbs “Bibliotekāra stereotipi un to maiņa mūsdienās” izpildīts patstāvīgi. Izmantotie informācijas avoti uzrādīti tekstā un izmantoto informācijas avotu sarakstā. Šis darbs nav iesniegts nevienai eksaminācijas komisijai un nav publicēts.